

บทความวิจัย

แนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมและกรณีศึกษาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้[†]

สุพิชฌาย์ ปัญญา

อาจารย์ประจำสำนักวิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อีเมล supitcha.pu@cmu.ac.th

วันที่รับ: 2 มีนาคม 2567

วันที่แก้ไข: 23 พฤษภาคม 2567

วันที่ตอบรับ: 27 พฤษภาคม 2567

บรรณาธิการ: ธนพันธ์ ไส้ประกอบ
ทรัพย์สิน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

สิทธิ์: สัญญาอนุญาตแบบครีเอทีฟ
คอมมอนส์ - แจกจ่ายได้ ต้องอ้างอิง
ไม่แก้ไขดัดแปลง ไม่ใช่เพื่อการค้า

ลิขสิทธิ์: บทความนี้เป็นลิขสิทธิ์ของ
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

การอ้างอิง: สุพิชฌาย์ ปัญญา. 2567.

“แนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมและ
กรณีศึกษาในเอเชียตะวันออกเฉียง
ใต้”. วารสารสังคมศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 54 (1):
141-67.

<https://doi.org/10.61462/cujss.v54i1.2994>

ข้อความที่ปรากฏทั้งหมดในบทความ
เป็นความคิดเห็นของผู้เขียน มิใช่
ความเห็นของหน่วยงานวารสารผู้
จัดพิมพ์

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อสำรวจแนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมหรือหลังคอมมิวนิสต์กับการอธิบายการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศอดีตสังคมนิยมและประเทศสังคมนิยม และการปรับตัวเพื่อการอยู่รอดของระบอบสังคมนิยมในประเทศสังคมนิยม ผ่านการศึกษาประเทศสังคมนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ สปป.ลาวและเวียดนาม ด้วยการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า หลังสังคมนิยม หรือ หลังคอมมิวนิสต์ เกิดขึ้นในยุคปลายสงครามเย็นที่หลายประเทศสังคมนิยมปฏิรูประบบเศรษฐกิจและพัฒนาประชาธิปไตย จนนำไปสู่การศึกษาการเปลี่ยนผ่านและการทำให้(ประชาธิปไตย)เข้มแข็ง ที่เชื่อเรื่องความเป็นสากล โดยนักรัฐศาสตร์การเมืองเปรียบเทียบ แต่แนวทางดังกล่าวกลับได้รับการโต้แย้งโดยนักวิชาการด้านอาณาบริเวณศึกษาที่เชื่อเรื่องความหลากหลายและการเปลี่ยนผ่านครั้งใหญ่ หลังจากนั้นการศึกษาหลังสังคมนิยมจึงมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมที่เกิดขึ้นในประเทศอดีตสังคมนิยมและสังคมนิยมปัจจุบัน

คำสำคัญ: หลังสังคมนิยม, หลังคอมมิวนิสต์, ประเทศสังคมนิยม, สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, เวียดนาม

[†] บทความวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

RESEARCH ARTICLE

Post-socialist Approach and Its Praxis in Southeast Asia

Supitcha Punya

Lecturer at Faculty of Political Science and Public Administration, Chiang Mai University

Author email: supitcha.pu@cmu.ac.th

Abstract

This research article aims to review post – socialist or post – communist approach to explain a political and economic transitions in both the former socialist and socialist countries. The article also analyzes a political adaptation of the socialist countries like Laos and Vietnam. The qualitative methods are selected to obtain the information through reviewing literature. The research result shows that the approach occurs in the late Cold War when many socialist countries had experienced economic reform and democratization. This led to the first approach called the transitology and consolidology by political scientists who believe in universalistic rule of such economic and political transitions. However, this approach is contentious. Some scholars believed in the diversity after the transformation. After that, the post-socialist approach variously focusses on political, economic, and social changes in both former socialist countries and socialist countries.

Keywords: *Post – socialism, Post – Communism, Socialist Countries, Laos, Vietnam*

Received: March 2, 2024

Revised: May 23, 2024

Accepted: May 27, 2024

Editor: Thanapan Laiprakobsup,
Faculty of Political Science,
Chulalongkorn University

License: [Creative Commons](#)
[License: Attribution–](#)
[NonCommercial-NoDerivatives;](#)
[\(CC-BY-NC-ND 4.0\)](#)

Copyright: ©2024 Faculty of
Political Science, Chulalongkorn
University

Citation: Punya, Supitcha. 2024.
“Post-socialist approach and its
praxis in Southeast
Asia”. *Chulalongkorn University*
Journal of Social Sciences 54
(1): 141-67.
[https://doi.org/10.61462/cujss.v](https://doi.org/10.61462/cujss.v54i1.2994)
[54i1.2994](https://doi.org/10.61462/cujss.v54i1.2994)

*All statements in this article
are the opinions of the
authors. It is not the opinion of
the publisher of the journal.*

บทนำ

ผลพวงจากการปฏิรูประบบเศรษฐกิจในประเทศคอมมิวนิสต์¹ การล่มสลายของกำแพงเบอร์ลินและสหภาพโซเวียต ได้ส่งผลให้ประเทศเหล่านี้ละทิ้งอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ไว้ข้างหลัง และมุ่งหน้าสู่ระบบทุนนิยมและประชาธิปไตยจนสร้างความประหลาดใจแก่ประชาคมโลก แม้ว่าจะเหลือเพียง 5 ประเทศที่ยังปกครองด้วยระบอบสังคมนิยม ได้แก่ จีน คิวบา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เวียดนามและเกาหลีเหนือ แต่ทั้ง 5 ประเทศต่างเดินทางสู่การปฏิรูประบบเศรษฐกิจแบบระบบกลไกตลาด การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวถือเป็นจุดเริ่มต้นของแนววิเคราะห์หลังสังคมนิยม (Post – socialism) หรือ หลังคอมมิวนิสต์ (Post – communist) ที่นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยาและเศรษฐศาสตร์ทั้งในโลกตะวันตกและโลกอดีตสังคมนิยมต่างค้นหาคำอธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเทศเหล่านี้ด้วยแนวทางที่หลากหลาย จนได้รับความนิยมน้อยยิ่งในช่วงทศวรรษที่ 1990 – 2000 อย่างไรก็ตามแนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมในงานวิชาการโลกตะวันตกกลับใกล้ถึงจุดอิมพัลส์และเสื่อมความนิยมหากเทียบกับแนวการศึกษาแบบอื่น (Müller 2019) ดังนั้นนักวิชาการบางส่วนจึงเปลี่ยนจุดสนใจไปที่การสร้างคำอธิบายหรือตัวแบบเพื่ออธิบายการดำรงอยู่ของระบอบสังคมนิยมพรรคเดียวของประเทศสังคมนิยมทั้ง 5 ประเทศ (Dimitrov 2013; Saxonberg 2015; Breslauer 2023)

ในขณะที่งานศึกษาเกี่ยวกับแนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมในไทยกลับพบว่าไม่มีการถูกกล่าวถึงมากนัก² นอกจากงานศึกษาของวิภาส ปรัชญาภรณ์ (2015) ที่ศึกษาแนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมในเชิงชาติพันธุ์วรรณาและการวิเคราะห์ประเทศจีนในยุคหลังสังคมนิยมอย่างลุ่มลึก บทความวิจัยนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับแนววิเคราะห์หลังสังคมนิยม เพื่อเติมเต็มองค์ความรู้ด้านหลังสังคมนิยมในโลกรวิชาการไทยและสร้างข้อเสนอใหม่ ๆ ในโลกหลังสังคมนิยม ด้วยการนำแนววิเคราะห์นี้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศสังคมนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่าง สปป.ลาว และ เวียดนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สปป.ลาว ซึ่งเป็นประเทศที่มีงานศึกษาจำกัดหากเทียบกับเวียดนาม (Saxonberg 2015; Boute & Pholsena 2017) โดยข้อเสนอของผู้เขียนในงานชิ้นนี้ คือ การก่อตัวของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ การครองอำนาจนำทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์และการปฏิรูประบบเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากประเทศในยุโรปตะวันออกหรือแม้กระทั่งประเทศสังคมนิยมในเอเชีย อย่างจีนและเกาหลีเหนือ ดังนั้นการอธิบายการเปลี่ยนแปลงการเมืองที่

¹ ในงานศึกษาของนักรัฐศาสตร์ส่วนใหญ่มักเรียกประเทศกลุ่มนี้ว่า ประเทศคอมมิวนิสต์ เพราะปกครองด้วยพรรคคอมมิวนิสต์ ในขณะที่งานศึกษาด้านสังคมศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ เรียกประเทศเหล่านี้ว่าประเทศสังคมนิยม เนื่องจากประเทศเหล่านี้ยังมีได้บรรลุสังคมนิยมขั้นตามที่คาร์ล มาร์กซ์ได้คาดการณ์ไว้แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้เขียนเห็นด้วยกับนักวิชาการกลุ่มที่มองว่าประเทศเหล่านี้ยังอยู่ในลำดับขั้นของสังคมนิยมที่อำนาจรัฐอยู่ในมือของพรรคคอมมิวนิสต์ แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้ใช้สองคำนี้สลับกันโดยอ้างอิงจากงานศึกษาที่นำมาทบทวน

² ส่วนใหญ่มักเป็นงานศึกษาการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและการเมืองในประเทศสังคมนิยมในเอเชียหลังยุคการปฏิรูประบบเศรษฐกิจ ยกตัวอย่างเช่น งานศึกษาของสุรชัย ศิริโกร (1999) เกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองของสปป.ลาวหลังปีค.ศ. 1986 งานศึกษาของโกวิท วงศ์สุรวุฒินและวาสนา วงศ์สุรวุฒิน (2022) เกี่ยวกับจีนในยุคหลังเหมา เจ๋อตุง และงานศึกษาของสุกัญญา กาญจนขุนดี และ มุกดา ประทีปวัฒนวงศ์ (2023) เกี่ยวกับชนชั้นนำในเวียดนามในยุคหลังปฏิรูประบบเศรษฐกิจโดยเหมา

เกิดขึ้นในสปป.ลาวและเวียดนามควรสร้างชุดคำอธิบายที่แตกต่างและเหมาะสมกับบริบทของทั้งสองประเทศ สุดท้ายนี้ผู้เขียนเชื่อว่าองค์ความรู้และข้อเสนอจากบทความนี้สามารถเป็นหนึ่งในจุดเริ่มต้นของผู้ที่สนใจศึกษาประเทศอดีตสังคมนิยมและประเทศสังคมนิยมทางรัฐศาสตร์ได้ไม่มากนัก

สำหรับการรวบรวมข้อมูลเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของบทความ ผู้เขียนใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวคิดหลังสังคมนิยม โดยผู้เขียนเริ่มต้นจากการทบทวนงานศึกษาเกี่ยวกับอุดมการณ์มาร์กซ์ – เลนินในฐานะที่เป็นอุดมการณ์พื้นฐานของประเทศสังคมนิยม ตลอดจนแนวคิดสตาลินที่ส่งผลต่อโครงสร้างทางการเมืองและการใช้อำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์ จนนำไปสู่การปฏิวัติสู่ระบอบคอมมิวนิสต์และการก่อตัวของขบวนการคอมมิวนิสต์ในยุคสงครามเย็น ในช่วงเวลาดังกล่าวนักรัฐศาสตร์อเมริกันต่างพยายามสร้างตัวแบบที่อธิบายประเทศเหล่านี้ภายใต้กระแสคอมมิวนิสต์ศึกษา (Communist studies) และโซเวียตศึกษา (Sovietology) หลังจากนั้นผู้เขียนรวบรวมงานศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดหลังสังคมนิยมของนักวิชาการจากสหรัฐฯ และยุโรปตะวันออกในทศวรรษที่ 1990 – 2000 และข้อถกเถียงของแนวคิดดังกล่าว ในส่วนสุดท้ายของบทความผู้เขียนใช้แนวคิดหลังสังคมนิยมเพื่อเป็นกรอบในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในสปป.ลาวและเวียดนาม ด้วยการทบทวนวรรณกรรมของทั้งสองประเทศในยุคหลังการปฏิรูประบบเศรษฐกิจ ค.ศ. 1986

ลัทธิแก๊งค์อุดมการณ์มาร์กซ์ – เลนินแห่งประเทศโลกที่สองและคอมมิวนิสต์ศึกษาในยุคสงครามเย็น

อุดมการณ์มาร์กซ์ (Marxist ideology) ของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ถือเป็นรากฐานสำคัญของการปฏิวัติสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ในหลายประเทศ มาร์กซ์อธิบายลำดับขั้นการพัฒนาทางประวัติศาสตร์สังคมที่ทุนนิยมอุตสาหกรรมในประเทศตะวันตกเป็นบ่อเกิดของการขูดรีดทางชนชั้น โดยชนชั้นกรรมาชีพขูดรีดชนชั้นกรรมาชีพจนนำไปสู่จิตสำนึกทางชนชั้นของชนชั้นกรรมาชีพที่เต็มไปด้วยความแปลกแยก ความคับข้องใจและความต้องการสร้างสังคมที่ไร้ชนชั้นหรือสังคมนิยมในท้ายที่สุด (Marx and Engels 2002) ทว่าเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในความเป็นจริงนั้น ประเทศสังคมนิยมหลายประเทศก่อนการปฏิวัติมีลักษณะทางสังคมที่แตกต่างจากลำดับขั้นทางประวัติศาสตร์และยุคสมัยของมาร์กซ์ เนื่องจากสังคมในประเทศเหล่านี้ยังเป็นสังคมชาวนา³ หรือสังคมที่ยังไม่พัฒนาสู่อุตสาหกรรมอย่างเต็มขั้น ในขณะที่บางประเทศอยู่ภายใต้การเอารัดเอาเปรียบโดยชนชั้นปกครองและเจ้าอาณานิคมมากกว่าชนชั้นนายทุน (Knight and Mackerras 1985; Kornai 1992) นอกจากนี้การปฏิวัติสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ล้วนเกิดจากกลุ่มบุคคลที่มีทุนและกรรมสิทธิ์ของตนเอง มิใช่ชนชั้นกรรมาชีพดังที่

³ สังคมชาวนา (Peasant society) มาร์กซ์มองว่าไม่เหมาะสมกับการปฏิวัติโค่นล้มนายทุน เพราะสังคมนานี้มีลักษณะพึ่งพิงตนเองและห่างไกล จึงทำให้จิตสำนึกทางชนชั้นแตกต่างจากสังคมอุตสาหกรรมในยุโรปตะวันตกที่การกดขี่ของชนชั้นกรรมาชีพที่มีต่อชนชั้นกรรมาชีพเป็นเงื่อนไขสำคัญในการปฏิวัติ (Mackerras and Knight, 1985)

มาร์กซ์คาดการณ์ไว้แต่อย่างใด ขบวนการคอมมิวนิสต์ที่เกิดขึ้นในหลายประเทศมักสะท้อนให้เห็นถึงการปรับแก้อุดมการณ์มาร์กซ์ให้เหมาะสมกับเงื่อนไขทางสังคมภายในประเทศมากกว่าการยึดมั่นถือมั่นในตำราของมาร์กซ์อย่างเคร่งครัด

ดังเช่นการปฏิวัติรัสเซีย ค.ศ. 1917 ภายใต้การนำของพรรคบอลเชวิก (Bolshevik) โดย วลาดีมีร์ เลนิน (Vladimir Lenin) ที่ประกอบด้วยกลุ่มชนชั้นกลางและปัญญาชนฝ่ายซ้ายที่นำแนวคิดมาร์กซ์ใช้ในการปฏิวัติจนได้รับชัยชนะ โดยแนวคิดของเลนินในการปฏิวัตินั้นถูกขนานนามว่าเป็นลัทธิแก้ (Revisionism) ที่ตัดแปลงแนวคิดมาร์กซ์แบบดั้งเดิมให้สอดคล้องกับบริบทของรัสเซีย แนวคิดเลนินให้ความสำคัญกับพรรคคอมมิวนิสต์ในฐานะแนวหน้าของชนชั้นกรรมาชีพ (Vanguard of the proletariat) อันประกอบด้วยนักปฏิวัติมืออาชีพกลุ่มเล็ก ๆ แต่มีความสามารถในการชักนำชนชั้นกรรมาชีพให้เกิดจิตสำนึกทางชนชั้น เมื่อเกิดการปฏิวัติแล้วกลุ่มนักปฏิวัติมืออาชีพจะกลายเป็นพรรคคอมมิวนิสต์ที่มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานการปกครองแบบ “ประชาธิปไตยสังคมนิยม” (Social democracy) เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันผ่าน “ระบอบประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์” (Democratic centralism) (Moore 1950; Hoffman 1984; Hann 1993) คุณภาพของเลนินอีกประการหนึ่ง คือ การก่อตั้งองค์การคอมมิวนิสต์สากล (Communist International: COMINTERN) ค.ศ. 1919 ที่แนวคิดต่อต้านจักรวรรดินิยม (Anti – imperialism) ของเลนินส่งอิทธิพลต่อขบวนการคอมมิวนิสต์ในหลาย ๆ ประเทศที่ต้องการปลดแอกตนเองจากสภาวะเมืองขึ้นและกึ่งเมืองขึ้นจากเจ้าอาณานิคม ด้วยการสถาปนาอุดมการณ์เลนินควบคู่กับอุดมการณ์ของมาร์กซ์ เพื่อสร้างความชอบธรรมแก่ขบวนการของตนเองในฐานะแนวหน้าของมวลชนเพื่อต่อสู้กับผู้ขูดรีดและสร้างสังคมนิยมในท้ายที่สุด (Lenin 2010; Drachewych 2019)

หลังจากนั้นหลายประเทศต่างปฏิวัติสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ดังโดมิโนที่ล้มเรียงกัน ไม่ว่าจะเป็น การปฏิวัติในจีนโดยเหมาเจ๋อตุง ชัยชนะในการเลือกตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์ในเชโกสโลวาเกีย อัลเบเนียและยูโกสลาเวีย และการเกิดขึ้นของขบวนการคอมมิวนิสต์ในเวียดนามและสปป.ลาวที่ต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราช จนประเทศคอมมิวนิสต์ได้รับการขนานนามเป็นประเทศโลกที่ 2 (The Second World) ที่มีสหภาพโซเวียตเป็นต้นแบบทางการเมืองการปกครองและระบบเศรษฐกิจภายในประเทศเหล่านี้ การขยายอิทธิพลของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ดังกล่าว ถือเป็นชนวนเหตุสำคัญของความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างสหรัฐฯ และสหภาพโซเวียตในยุคสงครามเย็น ด้วยเหตุนี้การศึกษาประเทศคอมมิวนิสต์จึงกลายเป็นจุดสนใจของนักรัฐศาสตร์อเมริกันที่ต้องการค้นหาตัวแบบที่มีพลังในการอธิบายสภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศเหล่านี้ จนนำไปสู่กระแสคอมมิวนิสต์ศึกษา (Communist studies) และ โซเวียตศึกษา (Sovietology)⁴

⁴ กระแสการศึกษาดังกล่าวถูกรวบรวมในงานศึกษาของเกเบรียล อัลมอนต์ และ ลอรา โรแซล (1993) ที่กล่าวถึงวิวัฒนาการของคอมมิวนิสต์ศึกษาว่าเป็นหนึ่งในอาณาบริเวณศึกษาที่ได้รับความนิยมไม่แพ้กับอาณาบริเวณอื่น นักรัฐศาสตร์มักเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ในภาพรวมของกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ผ่านตัวแบบมหภาค (Macro model) และการศึกษาการเมืองภายในประเทศคอมมิวนิสต์ ผ่านตัวแบบจุลภาค (Micro model) ที่ได้รับอิทธิพลจากกรอบแนวคิดทางด้านรัฐศาสตร์ มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา พวกเขาได้รวบรวมงานศึกษาในกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ จนได้ข้อสรุปเกี่ยวกับตัวแบบและกรอบแนวคิดที่สามารถศึกษากลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ ไม่ว่าจะเป็น ตัวแบบเผด็จการอำนาจนิยม ตัวแบบและกรอบแนวคิดผ่านการลองผิดลองถูก (Heuristic theory and framework) ทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่และการตัดสินใจ แนวคิดวัฒนธรรมการเมือง ตัวแบบการพัฒนา ตัวแบบพหุนิยม ตัวแบบ

อย่างไรก็ตามการศึกษาประเทศคอมมิวนิสต์ผ่านมุมมองตะวันตกยิ่งทำให้อุดมการณ์คอมมิวนิสต์กลายเป็นสิ่งที่ชั่วร้ายและน่ากลัว เพราะการปกครองแบบคอมมิวนิสต์สะท้อนให้เห็นถึงระบอบเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จนิยม (Totalitarian regime) ควบคู่กับลัทธิบูชาผู้นำ (Cult of personality) โดยเฉพาะการปกครองของโยเซฟ สตาลิน (Joseph Stalin) ที่ครองอำนาจนำทางการเมืองและการปกครองในรัสเซียหลังจากการอสัญกรรมของเลนินในปี ค.ศ. 1924 ภายใต้การปกครองของสตาลิน รัสเซียกลายเป็นรัฐรวมศูนย์ที่อำนาจอยู่ในมือของเลขาธิการพรรค (General Secretary) ซึ่งเป็นตำแหน่งสุดท้ายของสตาลิน รวมทั้งการกวาดล้างสมาชิกพรรคและเพิ่มอำนาจแก่สถาบันของระบบราชการ (เช่น ตำรวจลับ กองทัพและสถาบันที่เป็นกลไกขับเคลื่อนนโยบายของสตาลิน) ตลอดจนการสร้าง ความหวาดกลัวเพื่อควบคุมประชาชนภายในประเทศ ผ่านเหตุการณ์สำคัญอย่างการกวาดล้างใหญ่ (The Great Purge) ในช่วงเวลาดังกล่าวรัสเซียภายใต้การปกครองของสตาลินจึงถูกเรียกว่า “ยุคสมัยแห่งความหวาดกลัว” (Reign of terror) (Hough and Fainsod 1979; Hoffmann 1984; Fortescue 1986; Wood 1990) หรือที่โรนัลด์ เรแกน (Ronald Reagan) อดีตประธานาธิบดีสหรัฐฯ เปรียบเปรยว่าคอมมิวนิสต์นั้นคือ “อาณาจักรแห่งปีศาจ” (The evil empire) (Brown 2009)

สุดท้ายแล้วการศึกษาของนักรัฐศาสตร์ตะวันตกได้สร้างบทสนทนาที่กลุ่มนักวิชาการแห่งประเทศคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก ที่พยายามสร้างชุดคำอธิบายใหม่ ๆ เกี่ยวกับการศึกษาระบบสังคมนิยมในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการสร้างข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสังคมนิยมและเบ็ดเสร็จนิยมที่แตกต่างจากมุมมองของนักวิชาการโลกตะวันตก ในหัวข้อถัดจากนี้ผู้เขียนต้องการเสนองานศึกษาที่เน้นทำความเข้าใจโครงสร้างการเมืองและเศรษฐกิจในประเทศคอมมิวนิสต์ในยุคสงครามเย็น และสาเหตุที่ส่งผลต่อการล่มสลายของประเทศเหล่านี้ก่อนที่จะกล่าวถึงแนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา

สังคมนิยมคืออะไร และ จะเกิดขึ้นอะไรขึ้นต่อจากนี้?

คำถามนี้ปรากฏในงานเขียนของ แคทเธอริน เวเดอร์รี่ (Katherine Verdery) (1996) นักมานุษยวิทยาชาวโรมาเนียที่ตั้งคำถามถึงรูปแบบทางสังคมและการเมืองของประเทศสังคมนิยม สาเหตุของการล่มสลายในประเทศสังคมนิยม และจะเกิดอะไรขึ้นหลังจากนั้น ในหัวข้อนี้เริ่มต้นด้วยการอธิบายการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศสังคมนิยม เพื่อให้เห็นภาพของตัวแบบประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ที่ส่งอิทธิพลต่อโครงสร้างการเมืองและเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศสังคมนิยมก่อนการปฏิรูประบบเศรษฐกิจ สำหรับการศึกษาค้นคว้าโครงสร้างการเมืองของประเทศสังคมนิยมปรากฏในงานศึกษาที่หลากหลาย ทว่าในบทความนี้หยิบยกงานศึกษาของยานอส คอร์ไนย (János Kornai) (1992) เรื่อง The Socialist system: The Political Economy of Communism และ อาร์ชี บราวน์ (Archie Brown) (2009) เรื่อง The Rise and Fall of

กลุ่มผลประโยชน์ในคอมมิวนิสต์ศึกษา ตัวแบบบรรษัทนิยม เครือข่ายประเด็นและชุมชนนโยบาย การเมืองของข้าราชการ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ และตัวแบบอื่น ๆ

Communism โดยโครงสร้างทางการเมืองของประเทศสังคมนิยมปกครองด้วยระบบประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ที่มีการปกครองเป็นลำดับชั้น (Hierarchy) ซึ่งศูนย์กลางพรรคคอมมิวนิสต์ (Central committee) อยู่บนลำดับชั้นสูงสุดของโครงสร้างการเมืองและการปกครอง ในขณะทำงานของศูนย์กลางพรรคมักจะประกอบด้วยกลุ่มคนไม่กี่คนที่ได้รับเลือกให้เป็นกรรมการทางการเมือง หรือ กรมการเมือง (Politbureau) ที่มีบทบาทสำคัญในการเลือกเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ (General Secretary) ในฐานะผู้นำทางการเมืองที่มีอำนาจตัดสินใจเรื่องสำคัญทางการเมือง การปกครองและเศรษฐกิจ จนสะท้อนให้เห็นถึง “ผู้นำเผด็จการมากกว่าประชาธิปไตยจากการปกครองร่วมกันของสมาชิกพรรคฯ” (Brown 2009) ดังเช่น สตาลินในรัสเซีย เหมาเจ๋อตุงในจีน และคิมอิลซุงในเกาหลีเหนือ ที่ผู้นำแต่ละคนคิดค้นหลักการปกครองที่มีผสมผสานระหว่างแนวคิดมาร์กซ์ – เลนินกับบริบทภายในประเทศ ตลอดจนอุทิศตนแก่การสร้างสังคมอุดมคติ หลังจากที่พวกเขาถึงอสังกรรมพบว่าคุณูปการทางการเมืองและแนวคิดทางการเมืองของพวกเขากลายเป็นหลักการที่มีความสำคัญทัดเทียมกับแนวคิดของมาร์กซ์และเลนิน

ดังนั้นโครงสร้างการเมืองของประเทศสังคมนิยมจึงถูกขนานนามว่า โครงสร้างแบบทวิลักษณ์ (Dual political structure) ที่สะท้อนให้เห็นถึงการทับซ้อนทางอำนาจระหว่างสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์และรัฐบาล เช่น เลขาธิการพรรคดำรงตำแหน่งเป็นประธานาธิบดีในเวลาเดียวกัน จนบ่อยครั้งพรรคคอมมิวนิสต์ถูกเรียกว่า พรรครัฐ (The Party – State) เพราะอำนาจรัฐมักอยู่ในมือของพรรคคอมมิวนิสต์ นอกจากนี้พรรคคอมมิวนิสต์ยังมีอำนาจในแต่งตั้งบุคคลที่ใช้อำนาจตุลาการ เช่น ผู้พิพากษาและอัยการ ในขณะที่ระบบราชการภายในประเทศล้วนถูกยึดโยงกับพรรคคอมมิวนิสต์ผ่านอุดมการณ์ ลัทธิบูชาผู้นำ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งเลขาธิการพรรค) และการควบคุมผ่านการรวมศูนย์อำนาจ สำหรับกลุ่มผลประโยชน์ในประเทศสังคมนิยมปรากฏให้เห็นในรูปแบบขององค์กรมวลชน (Mass organizations)⁵ ที่จัดตั้งโดยพรรครัฐ อันประกอบด้วยตัวแทนจากกลุ่มทางสังคมและกลุ่มอาชีพต่าง ๆ จนกลายเป็นอีกหนึ่งกลไกในการสอดส่องประชาชน ดังนั้นประเทศสังคมนิยมจึงเต็มไปด้วยเสถียรภาพทางการเมืองผ่านกลไกที่มีประสิทธิภาพในการควบคุมมวลชนผ่านการสอดส่องและปราบปรามและการสร้างความชอบธรรมให้แก่อำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์

กลไกเหล่านี้ปรากฏในงานเขียนของเวเดอริ (1996) ที่กล่าวถึงกลไกการสอดส่องและปราบปรามมวลชนของตำรวจลับหรือสายลับของประเทศสังคมนิยม เช่น คณะกรรมการความมั่นคงแห่งรัฐในสหภาพโซเวียตและหน่วยงานความมั่นคงของรัฐในเยอรมนีตะวันออก⁶ ที่คอยสร้างบรรยากาศแห่งความไม่ไว้วางใจระหว่างประชาชนและสร้างความหวาดกลัวต่ออำนาจรัฐ กลไกสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การสร้างความชอบธรรมผ่านคำมั่นสัญญาของพรรคคอมมิวนิสต์

⁵ เช่น กลุ่มเรดการ์ดในจีน ที่ประกอบด้วยกลุ่มเยาวชนที่ยึดมั่นในอุดมการณ์คอมมิวนิสต์และมีอิทธิพลอย่างยิ่งในการปฏิวัติวัฒนธรรมในปี ค.ศ. 1966 – 1976 (ดู Yang 2016)

⁶ อันนา ฟันเดอร์ (Anna Funder) (2000) กล่าวถึงการทำงานของหน่วยงานความมั่นคงของรัฐในเยอรมนีตะวันออก หรือ STASI ไว้ว่า การทำงาน STASI มีความแนบเนียนจนประชาชนแทบไม่รู้ตัวว่าอยู่ภายใต้การสอดส่องตรวจตรา ไม่ว่าจะเป็นการแอบอ่านจดหมาย การดักฟังโทรศัพท์ การติดเครื่องดักฟังในบ้าน หรือแม้กระทั่งการจ้องเข้าไปในบ้านเพื่อเก็บตัวอย่างกลิ่นจากข้าวของเครื่องใช้ของคนที่อยู่ในบ้านหลังนั้น ดังนั้นประชาชนชาวเยอรมนีตะวันออกจึงมีความหวาดระแวงต่อ STASI เพราะพวกเขาไม่มีทางรู้เลยว่าใครทำงานให้กับหน่วยงานนี้บ้าง

โดยเฉพาะสัญญาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสังคมไร้ชนชั้นและการลดความเหลื่อมล้ำผ่านการกระจายทรัพยากรอย่างเท่าเทียม เช่น การกระจายวัตถุดิบอาหารที่ราคาถูก การศึกษาที่ฟรี ที่พักอาศัยที่ราคาย่อมเยา ระบบสุขภาพที่ทั่วถึง เป็นต้น โดยพรรคคอมมิวนิสต์มักจะมีบทบาทสำคัญในการกระจายทรัพยากรจนเปรียบเสมือนกับบิดาที่มอบสิ่งต่างๆ ให้แก่บุตรของตนตามที่เขาเห็นสมควร หรือที่เวเดอร์นิยามว่า “ลัทธิพ่อปกครองลูกแบบสังคมนิยม” (Socialist paternalism) (Verdery 1996) ผลจากการกระจายทรัพยากรดังกล่าว ทำให้พรรคคอมมิวนิสต์มีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากรและการผลิตสินค้า ด้วยการอ้างว่าวิธีการผลิตแบบรัฐสังคมนิยม นั้น มิได้หวังผลกำไรเท่ากับระบบทุนนิยม หากแต่ผลิตเพื่อการกระจายทรัพยากรมากกว่า ด้วยเหตุนี้การวางแผนเศรษฐกิจจากส่วนกลางจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการกระจายทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการของมวลชนอย่างทั่วถึง ดังนั้นการโจมตีจากนักรัฐศาสตร์และนักการเมืองอเมริกันจึงไม่สามารถบั่นทอนความเชื่อมั่นของมวลชนที่มีต่อพรรคคอมมิวนิสต์ได้ ในทางกลับกันมวลชนในประเทศสังคมนิยมต่างเต็มไปด้วยความหวังว่าพรรคคอมมิวนิสต์จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงตามคำมั่นสัญญาในท้ายที่สุด

แทนที่ระบบการวางแผนเศรษฐกิจจากส่วนกลางจะนำมาซึ่งการกระจายทรัพยากรอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง แต่ในความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในประเทศสังคมนิยมกลับพบว่าระบบเศรษฐกิจดังกล่าวนำไปสู่ “ระบบเศรษฐกิจแบบขาดแคลน” (Economy of shortage) และ “การคอร์รัปชัน” ดังที่ปรากฏในงานศึกษาของคอร์ไนย (1980; 1992) และเวเดอร์ (1991; 1996) เนื่องจากภาคเอกชนในประเทศสังคมนิยมไม่พัฒนาวินัยในการผลิตและผู้ประกอบการมักอาศัยผลประโยชน์จากระบบดังกล่าวเพื่อสร้างความเจริญเติบโตแก่ตนเอง มากกว่าผลิตสินค้าเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ผลที่ตามมาคือ ผู้ประกอบการมักกักตุน (Hoarding) ทั้งแรงงานและวัตถุดิบ จนนำไปสู่สภาวะขาดแคลนสินค้าจนไม่สามารถตอบสนองกับความต้องการของประชาชน ยิ่งไปกว่านั้นระบบเศรษฐกิจแบบขาดแคลนยังนำไปสู่ปัญหาการคอร์รัปชันระหว่างข้าราชการ ผู้ประกอบการและมวลชนผ่านการใช้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในการเข้าถึงสินค้า ที่ส่งผลต่อความล้มเหลวของระบบเศรษฐกิจในประเทศคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก

แม้ว่าประเทศคอมมิวนิสต์ประสบปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศและการคอร์รัปชันที่คล้ายคลึงกัน แต่ผลที่ตามมากลับแตกต่างกันตามบริบทของแต่ละประเทศ ในยุโรปตะวันออกและสหภาพโซเวียต ปัญหาเศรษฐกิจได้ส่งผลต่อการปฏิรูประบบเศรษฐกิจและการเมือง จนนำไปสู่จุดจบของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในประเทศเหล่านี้ ในขณะที่ประเทศคอมมิวนิสต์ในเอเชียและคิวบา ยังคงรักษาอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ทางการเมืองไว้ได้แต่ในทางเศรษฐกิจ ทั้ง 5 ประเทศต่างทยอยปฏิรูประบบเศรษฐกิจสู่ระบบกลไกตลาด การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจนสร้างความประหลาดใจและกลายเป็นจุดเริ่มต้นของกระแสการศึกษาหลังสังคมนิยม หรือ หลังคอมมิวนิสต์ ในทศวรรษที่ 1990 – 2000 จากการทบทวนวรรณกรรมหลังสังคมนิยมในช่วงเวลาดังกล่าว พบว่า สามารถแบ่งงานศึกษาหลังสังคมนิยมออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ งานศึกษาหลังสังคมนิยมในประเทศ(อดีต)สังคมนิยมในยุโรปตะวันออก และงานศึกษาประเทศ

สังคมนิยมในยุคหลังสงครามเย็น

เมื่อความเป็นสากลปะทะความหลากหลาย: บทสำรวจแนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมกับโลกหลังสังคมนิยมในยุโรปตะวันออก

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา แนววิเคราะห์หลังสังคมนิยม (Post-socialism) หรือ หลังคอมมิวนิสต์ (Post-communism) กลายเป็นอีกหนึ่งกระแสการศึกษาประเทศอดีตสังคมนิยมและประเทศสังคมนิยมของนักรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาทั้งจากโลกตะวันตกและโลกอดีตสังคมนิยม ที่พยายามสร้างข้อถกเถียงที่สดใหม่เกี่ยวกับประเทศหลังสังคมนิยมและเพื่อเติมเต็มสุญญากาศทางวิชาการของโลกคอมมิวนิสต์ศึกษาและโซเวียตศึกษาที่เคยเกิดขึ้นในยุคสงครามเย็น ในระยะแรกประเทศหลังสังคมนิยมหลายประเทศถูกอธิบายผ่านกรอบการเปลี่ยนผ่าน (Transitology) ที่เปรียบสภาวะการเปลี่ยนผ่านนี้เสมือนกับ “คลื่นลูกที่สาม” ของการพัฒนาประชาธิปไตย (Gans – Morse 2004) ด้วยเหตุนี้การเปลี่ยนผ่านจึงเกิดขึ้นควบคู่กับการสร้างประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง (Consolidology) และมีอิทธิพลในการศึกษาประเทศอดีตสังคมนิยมในยุโรปตะวันออกผ่านมุมมองของนักรัฐศาสตร์การเมืองเปรียบเทียบ สำหรับสาเหตุสำคัญที่การเปลี่ยนผ่านมีพลังในการอธิบายดังกล่าว สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประการ ดังต่อไปนี้

สาเหตุประการแรก คือ การล่มสลายของสหภาพโซเวียตได้ส่งผลให้ระบอบประชาธิปไตยได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง จนกลายเป็นฉันทามติของนักวิชาการในการศึกษาเส้นทางการพัฒนาประชาธิปไตยและการสร้างความมั่นคงแก่ประชาธิปไตยในหลายประเทศ รวมทั้งประเทศหลังสังคมนิยม ที่นักวิชาการต่างศึกษาบรรทัดฐานประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในประเทศเหล่านี้อย่างล้นหลาม จึงทำให้การศึกษาการเปลี่ยนผ่านมักศึกษาตัวแปรที่สนับสนุนควบคู่ไปกับตัวแปรที่ขัดขวางการพัฒนาประชาธิปไตย (ดู Bova, 1991; Rose and Mishler, 1994; Welsh, 1994; Schmitter and Karl, 1994) สาเหตุประการที่สอง คือ การเชื่อมโยงแนวทางการศึกษาหลังสังคมนิยมกับทฤษฎีว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงอย่างการสร้างความทันสมัยและเสรีนิยมใหม่ยิ่งตอกย้ำว่า ประชาธิปไตยและระบบทุนนิยมคือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับประเทศหลังสังคมนิยมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และสาเหตุประการสุดท้าย คือความพยายามสร้างกฎแห่งความเป็นสากล (Universalistic rule) ด้วยการอธิบายการเปลี่ยนผ่านในยุโรปตะวันออกที่คล้ายคลึงกับยุโรปทางตอนใต้และละตินอเมริกา⁷

ข้อเสนอเรื่องความเป็นสากลนำไปสู่การโต้แย้งจากนักวิชาการหลังสังคมนิยมอีกกลุ่มหนึ่งที่เชื่อเรื่อง “เอกลักษณ์เฉพาะ” (Uniqueness) “ความหลากหลาย” (Diversity) และ “การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่” (Transformation) (Saxonberg and Linde 2003; Gans – Morse 2004; Clark 2002) ซึ่งส่วนใหญ่ศึกษาผ่านแนวทางอาณานิคมศึกษาที่เน้นข้อมูลเชิงพื้นที่

⁷ รัสเซล โบวา (Russel Bova) เชื่อว่าการปฏิรูปที่เกิดขึ้นในยุคของนายมิคาเอล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev, 1931 - 2022) อดีตประธานาธิบดีสหภาพโซเวียต ไม่สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตยแบบตะวันตกมากนัก แต่อย่างน้อยการปฏิรูปที่เกิดขึ้นได้ลดทอนระบอบอำนาจนิยมภายในประเทศ และนำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยแบบกลืนไม่เข้าคลายไม่ออก (Dilemma) ด้วยเหตุนี้เขาจึงสนับสนุนการศึกษาความเป็นสากลในการเปลี่ยนผ่าน (Bova 1991)

มากกว่าการสร้างทฤษฎีที่ตายตัว ที่สำคัญพวกเขาไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนผ่านเชิงเดี่ยว (Linear transition) ในการอธิบายเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของประเทศหลังสังคมนิยมที่ยึดโยงกับเส้นทางการพัฒนาประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในละตินอเมริกาและยุโรปทางตอนใต้ เพราะการเปลี่ยนแปลงนี้ไม่สามารถเปรียบเทียบกันได้ (Verdery 1991; Terry 1993; Bunce 1995; 1999; Saxonberg and Linde 2003; Müller 2019) ดังที่นักรัฐศาสตร์อเมริกันวาเลอรี บันซ์ (Valerie Bunce) ตั้งคำถามว่า “นี่เรากำลังเปรียบเทียบแอปเปิลกับแอปเปิล หรือ แอปเปิลกับส้ม (แต่อย่างน้อยทั้งสองก็ยังเป็นผลไม้เหมือนกัน) หรือ แอปเปิลกับจิ้งจอกกันแน่?” (Bunce, 1999; 112)

ด้วยเหตุนี้บันซ์จึงเขียนบทความ 2 ชิ้นเพื่อต่อยอดความหลากหลายและเอกลักษณ์เฉพาะของการเปลี่ยนแปลงในประเทศหลังสังคมนิยม บทความชิ้นแรก Should Transitologists be Grounded? ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1995 ในวารสาร Slavic Review ที่บันซ์เสนอข้อโต้แย้งสำคัญ 4 ประการ โดยข้อโต้แย้งประการแรก คือ จุดเริ่มต้นสำคัญของการเปลี่ยนผ่านในประเทศสังคมนิยมและ(อดีต)สังคมนิยมเกิดจากการเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจ ซึ่งการเปลี่ยนผ่านนี้กลับถูกละเลยในงานของนักวิชาการกลุ่มแรก ข้อโต้แย้งประการต่อมา คือมรดกตกทอดทางการเมืองของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์และเผด็จการเบ็ดเสร็จนิยมที่เกิดขึ้นในยุโรปตะวันออก มีระยะเวลาที่ยาวนานและแตกต่างจากระบบเผด็จการอำนาจนิยมในยุโรปทางตอนใต้และละตินอเมริกา ข้อโต้แย้งถัดมา คือนักวิชาการกลุ่มแรกควรให้ความสำคัญกับตัวแสดง บริบทที่แตกต่างและรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละประเทศหลังสังคมนิยมมากกว่าความเป็นสากล และข้อโต้แย้งประการสุดท้าย คือปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในช่วงทศวรรษที่ 1980 – 1990 ของประเทศหลังสังคมนิยมมาจากปัญหาเศรษฐกิจที่นำไปสู่วิกฤตความชอบธรรม ซึ่งแตกต่างจากประเทศในละตินอเมริกาและยุโรปทางตอนใต้ ที่เปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบประชาธิปไตยภายใต้การสนับสนุนของประเทศตะวันตก (Bunce 1995)

ส่วนบทความชิ้นที่สอง บันซ์ได้ขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับความความหลากหลายทางเศรษฐกิจ - การเมืองของกลุ่มประเทศ(อดีต)สังคมนิยมในยุโรปตะวันออกและรัสเซีย แม้ว่าประเทศเหล่านี้เปิดเสรีทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่า สภาวะเส้นทางบังคับ (Path dependence) ของประเทศสังคมนิยมได้กำหนดเส้นทางการเปลี่ยนผ่านมีความแตกต่างและไม่จำเป็นต้องลงเอยด้วยการพัฒนาสู่ระบอบประชาธิปไตยเสมอไป⁸ (Bunce 1999) ดังนั้นนักวิชาการหลังสังคมนิยมต้อง “คว่ำทุกอย่างที่รู้” (Verdery 1996) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในประเทศหลังสังคมนิยมผ่านแนวทางการศึกษาแบบอาณาบริเวณศึกษาที่เน้นการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่มากกว่า

⁸ บันซ์ (1999) ได้แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ รูปแบบแรกคือ กลุ่มประเทศที่มีระบอบประชาธิปไตยและเศรษฐกิจแบบทุนนิยมร่วมกันตลอดจนการมีเสถียรภาพทางการเมืองและระบบเศรษฐกิจที่มีความยั่งยืน เช่น โปแลนด์ รูปแบบต่อมาถือเป็นรูปแบบที่พิเศษ กล่าวคือ กลุ่มประเทศที่มีการเมืองแบบอำนาจนิยมและเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมร่วมกันและมีผลลัพธ์คล้ายกับรูปแบบแรก เช่น อุซเบกิสถาน และรูปแบบสุดท้ายคือการปกครองโดยเผด็จการที่แฝงอยู่ในระบอบประชาธิปไตยควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมผสมกับสังคมนิยม ผลลัพธ์กลับตรงกันข้ามกับสองรูปแบบที่กล่าวถึงในข้างต้น เนื่องจากประเทศในรูปแบบนี้ไม่มีแนวโน้มที่จะไร้เสถียรภาพและระบบเศรษฐกิจที่ยังอยู่ในระดับยากจน เช่น รัสเซีย

ทฤษฎีขนาดใหญ่

อีกหนึ่งข้อวิพากษ์ที่น่าสนใจปรากฏในงานศึกษาของ โฮเวิร์ด เวียร์ดา (Howard J. Wiarda) นักรัฐศาสตร์อเมริกันด้านการเมืองเปรียบเทียบ เขาชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องของการศึกษาการเปลี่ยนผ่านที่ไม่สามารถอธิบายประเทศในยุโรปตะวันออก หรือแม้กระทั่งความพยายามในการอธิบายการเปลี่ยนผ่านในยุโรปทางตอนใต้และละตินอเมริกายังมีปัญหาในตัวของมันเอง ซึ่งข้อบกพร่องที่เวียร์ดากล่าวถึงในงานของเขา คือการให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงทางสถาบันการเมืองมากเกินไปจนละเลยความสำคัญของปัจจัยอื่นๆ⁹ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง (Wiarda 2001) ต่อมา สตีเวน ซักซอนเบิร์ก (Steven Saxonberg) และ โจนัส ลินเดอ (Jonas Linde) ได้สรุปการปะทะกันของนักวิชาการทั้งสองกลุ่มอย่างน่าสนใจว่า “การศึกษาแบบการเมืองเปรียบเทียบมีความรู้มรดกทางทฤษฎีแต่ขาดรายละเอียดในเชิงพื้นที่ ในขณะที่การศึกษาแบบอาณาบริเวณศึกษานั้นกลับตรงกันข้าม” พวกเขาจึงเสนอเพิ่มเติมเกี่ยวกับการศึกษาประเทศอดีตสังคมนิยมและสังคมนิยมออกเป็น 3 แนวทาง ได้แก่ 1) แนวทางศึกษาประเทศใดประเทศหนึ่งหรือกรณีศึกษา 2) แนวทางการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะร่วมของกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเทศสังคมนิยม และ 3) การวิเคราะห์ความแตกต่างของกระบวนการดังกล่าว (Saxonberg and Linde 2003)

หลังจากนั้นแนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมจึงให้ความสำคัญกับการสร้างชุดคำอธิบายที่หลากหลายยิ่งขึ้นและมีได้ยึดโยงกับการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยเพียงอย่างเดียว เช่น งานศึกษาของฮวน ลินซ์ (Juan J. Linz) และ อัลเฟรด สเตปาน (Alfred Stepan) เสนอรูปแบบระบอบ (Regime types) ออกเป็น 5 รูปแบบด้วยกัน คือ ประชาธิปไตย (Democracy) เบ็ดเสร็จนิยม (Totalitarianism) หลังเบ็ดเสร็จนิยม (Post-totalitarianism) อำนาจนิยม (Authoritarianism) และสุลต่านนิยม (Sultanism) ซึ่งการปกครองแบบหลังเบ็ดเสร็จนิยมสามารถใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเทศหลังคอมมิวนิสต์ เพราะรูปแบบนี้ให้ความสำคัญกับการศึกษาความหลากหลายแบบพหุนิยม อุดมการณ์ ความเป็นผู้นำและการขับเคลื่อนมวลชน ซึ่งแตกต่างจากเบ็ดเสร็จนิยมที่ทุกอย่างถูกผูกขาดโดยผู้นำทางการเมืองแต่เพียงผู้เดียว เมื่อหลายประเทศต่างอยู่ภายใต้รูปแบบหลังเบ็ดเสร็จนิยม พวกเขาจึงจำแนกลำดับขั้นของการเปลี่ยนแปลงของหลังเบ็ดเสร็จนิยมแบ่งออกเป็น 3 ลำดับขั้น ประกอบด้วย หลังเบ็ดเสร็จนิยมในระยะเริ่มต้น (Early post-totalitarian regime) หลังเบ็ดเสร็จนิยมแบบแช่แข็ง (Frozen post-totalitarian regime) และหลังเบ็ดเสร็จนิยมแบบสุกงอม (Mature post-totalitarian regime) เพื่อเป็นกรอบในการอธิบายการเปลี่ยนผ่านที่เกิดขึ้นในประเทศหลังสังคมนิยม (Linz and Stepan 1996)

กระแสการศึกษาหลังสังคมนิยมได้รับความนิยมอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษที่ 1990 – 2000 แต่ปัจจุบันการศึกษานี้กลับใกล้ถึงจุดอิมตัวและได้รับความนิยมน้อยลงหากเทียบกับแนววิเคราะห์อื่นๆ เช่น หลังอาณานิคมและหลังสมัยใหม่ โดยมาร์ติน มีลเลอร์ (Martin Müller)

⁹ เช่น วัฒนธรรมการเมือง สภาวะเส้นทางบังคับ ความสำคัญของระบบตลาด สถาบันการเงินและภาคส่วนธุรกิจ ความจำแนกความแตกต่างระหว่างอำนาจนิยมและเบ็ดเสร็จนิยม และอิทธิพลของการเมืองระหว่างประเทศที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในประเทศเหล่านี้ (Wiarda 2001)

อธิบายสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไว้ว่า แนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมไม่มีวัตถุประสงค์และกรอบในการศึกษาเพิ่มเติม อีกทั้งไม่สามารถนำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในประเทศอดีตสังคมนิยมได้อีกต่อไป ที่สำคัญนักวิชาการหลังสังคมนิยมเน้นศึกษาบางพื้นที่มากเกินไป จนสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการสร้างองค์ความรู้ที่ผูกขาดโดยนักวิชาการยุโรปตะวันออก (Müller 2019) จากข้อวิพากษ์นี้ผู้เขียนกลับเชื่อว่า ยังคงมีนักวิชาการที่ต้องการเติมเต็มองค์ความรู้ด้านหลังสังคมนิยมด้วยการศึกษาประเทศสังคมนิยมที่หลงเหลืออยู่ทั้ง 5 ประเทศ เพื่อค้นหาชุดคำอธิบายการเปลี่ยนแปลงในยุคหลังปฏิรูประบบเศรษฐกิจและตัวแบบที่อธิบายการดำรงอยู่ของพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศเหล่านี้ผ่านการตั้งคำถามว่า เมื่อหลายประเทศในยุโรปตะวันออกหรือแม้กระทั่งสหภาพโซเวียตต่างล่มสลาย แต่ทำไมถึงคิวบา สเปน ลาว เวียดนาม จีนและเกาหลีเหนือยังคงรักษาระบบสังคมนิยมไว้ได้? ประเทศเหล่านี้ใช้กลไกอะไรในการรักษาระบบของตนเอง? ยิ่งไปกว่านั้นอุดมการณ์มาร์กซ์ – เลนินในประเทศสังคมนิยมดำรงอยู่เพื่อสร้างสังคมอุดมคติแบบไร้อำนาจหรือสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่พรรคคอมมิวนิสต์กันแน่?

การ(ไม่)เปลี่ยนผ่านของประเทศสังคมนิยมที่ดำรงอยู่: แนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมกับการศึกษาประเทศสังคมนิยมในยุคหลังสงครามเย็น

ปัจจุบันประเทศสังคมนิยมที่หลงเหลืออยู่ทั้ง 5 ประเทศต่างมีประสบการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจในยุคหลังสงครามเย็นที่คล้ายคลึงกัน ลักษณะร่วมประการแรก คือ ทั้ง 5 ประเทศล้วนปฏิรูประบบเศรษฐกิจจากระบบวางแผนเศรษฐกิจจากส่วนกลางไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบกลไกตลาดโดยรัฐ ประการที่สอง ทั้ง 5 ประเทศยังคงปกครองด้วยระบอบสังคมนิยมที่มีพรรคการเมืองเดียวหรือผู้นำกลุ่มเดียวปกครองประเทศตั้งแต่การปฏิวัติหรือตั้งแต่เป็นเอกราช การปกครองดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบอำนาจนิยมและหลังเบ็ดเสร็จนิยม เนื่องจากพรรครัฐของประเทศเหล่านี้ยังคงมีกลไกการปราบปรามและการควบคุมทางสังคม และมีอำนาจในการเป็นผู้นำมวลชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศ และประการสุดท้าย ทั้ง 5 ประเทศยังคงให้ความสำคัญกับอุดมการณ์มาร์กซ์ – เลนินในฐานะอุดมการณ์การเมืองหลักของประเทศ แต่มักผสมผสานอุดมการณ์ดังกล่าวร่วมกับอุดมการณ์อื่นๆ เช่น อุดมการณ์ชาตินิยมใน สเปน ลาว และเวียดนาม อุดมการณ์ขงจื้อใหม่ที่เชื่อในเรื่องความเป็นอันหนึ่งอันเดียวทางสังคมของจีน อุดมการณ์ต่อต้านสหรัฐฯ ของคิวบา หรือแม้กระทั่งอุดมการณ์จูเช่ (Juche) ของเกาหลีเหนือ (Dimirtov 2013; Breslauer 2023)

ลักษณะร่วมดังกล่าวได้นำไปสู่ข้อถกเถียงว่าด้วยระบอบสังคมนิยมและอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในยุคหลังการปฏิรูประบบเศรษฐกิจ โดยนักวิชาการด้านหลังสังคมนิยมมีความเห็นแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่เชื่อเรื่องการเปลี่ยนผ่าน โดยอ้างเหตุผลว่า แม้ประเทศเหล่านี้ไม่เปลี่ยนผ่านไปสู่ระบบประชาธิปไตย แต่การปฏิรูประบบเศรษฐกิจได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบบทุนนิยม ที่ลดทอนความสำคัญของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในท้ายที่สุด (Evans 1995; Bolesta 2015) ทว่านักวิชาการอีกกลุ่มกลับไม่เห็นด้วย เนื่องจากการปฏิรูป

ระบบเศรษฐกิจในประเทศสังคมนิยมกลับสะท้อนให้เห็นถึงระบบกลไกตลาดโดยรัฐ (Statist market economy) มากกว่าระบบทุนนิยมที่มุ่งเน้นบทบาทของเอกชน ดังนั้นประเทศเหล่านี้มิได้เปลี่ยนผ่านแต่อย่างใด หากเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดผ่านอำนาจนิยมแบบยึดหยุ่น (Authoritarian resilience) มากกว่า¹⁰ (ดู Geddes 1999; Gandhi 2008; Gerschewski 2013; 2023; Dimitrov 2023) นักวิชาการด้านหลังสังคมนิยมจึงมีความพยายามในการวิเคราะห์การเปลี่ยนผ่านและการไม่เปลี่ยนผ่าน ตลอดจนการรักษาระบอบให้ดำรงอยู่ในประเทศสังคมนิยมทั้ง 5 ประเทศ ด้วยการสร้างตัวแบบที่หลากหลายและผสมผสานระหว่างกรอบแนวคิดต่างๆ แต่ตัวแปรที่นักวิชาการเหล่านี้ไม่มองข้ามคือ มรดกของอุดมการณ์มาร์กซ์ – เลนินที่ดำรงอยู่จนถึงบัดนี้

ยกตัวอย่างเช่นหนังสือรวมบทความเรื่อง Why Communism Did Not Fall โดย มาร์ติน เค ดิมิตรอฟ (Martin K. Dimitrov) เป็นบรรณาธิการ กลุ่มผู้เขียนในหนังสือรวมบทความนี้เชื่อว่า ความสามารถในการปรับตัวและความยืดหยุ่นของสถาบันการเมืองนั้นเป็นปัจจัยสำคัญของการดำรงอยู่ของระบอบสังคมนิยมของทั้ง 5 ประเทศ ถ้าหากสถาบันการเมืองปรับตัวไม่เท่าทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลง ก็สามารถนำไปสู่การล่มสลายได้ ซึ่งดิมิตรอฟกล่าวถึงการปรับตัวดังกล่าวไว้ว่า ประเทศสังคมนิยมมักปฏิรูปทางเศรษฐกิจเพื่อรักษาระบอบของตนเองและมีความสามารถในการปรับตัวเพื่อรับเรื่องร้องเรียนจากผู้เสียหายประโยชน์ทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการปรับตัวเชิงอุดมการณ์ที่ผนวกรวมอุดมการณ์มาร์กซ์ – เลนินร่วมกับอุดมการณ์อื่น ๆ เช่น อุดมการณ์ชาตินิยม ที่สามารถลดแรงต่อต้านของประชาชนภายในประเทศ ดังนั้นคำมั่นสัญญาเกี่ยวกับการสร้างสังคมสู่สังคมไร้ชนชั้นในประเทศสังคมนิยมหลายประเทศจึงถูกแทนที่ด้วยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับความสามารถของสถาบันการเมืองที่ทำให้เศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น (Dimitrov 2013)

ในขณะเดียวกันยังมีงานศึกษาของ ชักซอนเบิร์ก (2015) ที่พยายามเสาะหาตัวแปรในการอธิบายการดำรงอยู่ของประเทศสังคมนิยม ด้วยการผสมผสานตัวแบบของฮวนและสเตฟาน (2009) แนวคิดเรื่องความชอบธรรม แนวคิดทางสังคมนิยมว่าด้วยการปฏิบัติและแนวคิดเกี่ยวกับมวลชนใช้ในการอธิบายการดำรงอยู่ของประเทศสังคมนิยมอย่าง จีน คิวบา เกาหลีเหนือและเวียตนาม โดยเขาแบ่งตัวแปรในการศึกษาความอยู่รอดของระบอบสังคมนิยมออกเป็น 3 ตัวแปร กล่าวคือ 1) ตัวแปรทางอุดมการณ์ 2) ตัวแปรการกระทำของผู้มีอำนาจทางการเมือง และ 3) ตัวแปรทางสังคมนิยมว่าด้วยความเป็นไปได้ในการปฏิบัติโค่นล้มระบอบ งานศึกษาของดิมิตรอฟ (2013) และ ชักซอนเบิร์ก (2015) นำไปสู่การต่อยอดการศึกษาประเทศสังคมนิยมที่หลากหลาย โดยเฉพาะงานศึกษาของอเล็กซานเดอร์ ดู-กาลสกีส์ (Alexander Dukalskis) และ โยฮันเนส แกร์เชวสกี (Johannes Gerschewski) ที่มุ่งเน้นศึกษาการปรับอุดมการณ์ของคิวบา จีน

¹⁰ เช่น งานศึกษาของโยฮันเนส แกร์เชวสกี (Johannes Gerschewski) ที่ศึกษาสามเสาหลักในการรักษาอำนาจของระบอบอำนาจนิยม อันประกอบด้วย ความชอบธรรม (Legitimation) การปราบปราม (Repression) และความเป็นพวกพ้องของชนชั้นนำ (Co-optation) โดยเขาให้ความสำคัญกับการสร้างสถาบันการเมืองที่ทำให้ทั้งสามเสาหลักปฏิบัติการเพื่อรักษาอำนาจของชนชั้นนำและควบคุมทางมวลชนภายในประเทศ ทั้งแบบการใช้ความรุนแรงผ่านการปราบปรามและการสร้างความยินยอมพร้อมใจผ่านการสร้างความชอบธรรม ตลอดจนการสร้างสถาบันการเมืองที่เปิดโอกาสให้กลุ่มชนชั้นนำที่หลากหลายสามารถสร้างความเป็นพวกพ้องเดียวกันได้ (Gerschewski 2013)

เวียดนามและเกาหลีเหนือ ในการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง โดยพวกเขาจำแนกแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศสังคมนิยมออกเป็น 2 แนวคิด คือ แนวคิดแช่แข็งอุดมการณ์ (Freeze-frame idea) ที่สะท้อนให้เห็นถึงการอนุรักษ์อุดมการณ์ให้ดำรงอยู่แม้ว่าสถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงไป เช่น การอนุรักษ์แนวคิดเรื่องความเป็นชาติที่ยึดโยงกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ดังที่เกิดขึ้นในเกาหลีเหนือ อีกรูปแบบนั้นกลับตรงกันข้าม คือ แนวคิดว่าด้วยการปรับตัว (Adaptation) เพื่อปฏิรูปอุดมการณ์ให้เท่าทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ยกตัวอย่างเช่น การปรับตัวของอุดมการณ์ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบกลไกตลาดในเวียดนามและจีน (Dukalskis and Gerschewski 2020)

เช่นเดียวกับงานศึกษาของบาลินท์ มัคยาร์ (Bálint Magyar) กับ บาลินท์ มัดโลวิกส์ (Bálint Madlovics) (2021) และงานศึกษาของจอร์จ เบรสเลาเออร์ (George Breslauer) (2023) ที่ต่างค้นหากรอบแนวคิดในการอธิบายประเทศ(อดีต)สังคมนิยมและประเทศสังคมนิยมที่หลงเหลืออยู่ โดยงานของมัคยาร์และมัดโลวิกส์ (2021) เสนอว่าการศึกษาประเทศเหล่านี้ยึดโยงกับการศึกษาแบบระบอบลูกผสม (Hybrid regime) เพราะพวกเขาเชื่อว่าสังคมนิยมนั้นไม่หยุดนิ่งและมีพลวัตการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นพวกเขาจึงกำหนดเป็นรูปแบบเชิงอุดมคติ (Ideal type) ในฐานะที่เป็นจุดแห่งการอ้างอิง (Point of reference)¹¹ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศสังคมนิยมด้วยการค้นหาความแตกต่างหรือสอดคล้องกับจุดอ้างอิง อย่างไรก็ตามในงานศึกษาเปรียบเทียบของพวกเขามุ่งเน้นศึกษาประเทศ(อดีต)สังคมนิยมในยุโรปตะวันออก โดยมีจีนเป็นประเทศสังคมนิยมเพียงหนึ่งเดียวที่ปรากฏในงานศึกษานี้ ในขณะที่งานของเบรสเลาเออร์ (2023) จำแนกความเหมือนและความแตกต่างของระบอบการเมืองของประเทศเหล่านี้และพบว่าทั้ง 5 ประเทศสังคมนิยมที่หลงเหลืออยู่นั้นสะท้อนให้เห็นแนวคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน เช่น ประเทศที่จีนที่ยังคงได้รับอิทธิพลจากลัทธิเหมาและลัทธิเลนินในทางการเมือง ส่วนสปป.ลาวและเวียดนามได้รับอิทธิพลจากลัทธิเลนินทางการเมืองและเศรษฐกิจ ในขณะที่คิวบามุ่งเน้นระบบราชการตามแบบลัทธิเลนินและลัทธิอิสตาลินที่เน้นการบูชาผู้นำของเกาหลีเหนือ

งานศึกษาเหล่านี้นิยมใช้ทฤษฎีและตัวแบบเพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ผลที่เกิดขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงและแนวทางการรักษาอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์ในยุคหลังปฏิรูประบบเศรษฐกิจ ซึ่งแตกต่างจากงานศึกษาด้านอาณานิคมศึกษา เนื่องจากงานศึกษาด้านอาณานิคมศึกษาเน้นการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่หรืออาณานิคมเพื่อค้นหาชุดคำอธิบายผ่านมุมมองแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ที่ผสมผสานมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมไว้ด้วยกัน (Basedau and Köllner 2007) ความแตกต่างระหว่างองค์ความรู้ทั้งสองรูปแบบนี้ – ตามความเชื่อของผู้เขียน – สามารถสนับสนุนซึ่งกันและกันได้ เพราะข้อมูลที่ลุ่มลึกของนักอาณานิคมศึกษาและกรอบการวิเคราะห์จากนักรัฐศาสตร์สามารถสร้างชุดคำอธิบายที่น่าเชื่อถือ ปราศจากอคติและสะท้อนให้เห็นถึง

¹¹ สำหรับจุดอ้างอิงดังกล่าวประกอบด้วย 6 รูปแบบ คือ ประชาธิปไตยเสรีนิยม ประชาธิปไตยเชิงอุปถัมภ์ อัตตาธิปไตยเชิงอุปถัมภ์ อัตตาธิปไตยเชิงอนุรักษ์นิยม เผด็จการแบบขูดรีดทางการเมืองและเผด็จการคอมมิวนิสต์ (ดู Magya and Madlovics 2021; 2023)

ลักษณะเฉพาะของประเทศที่ต้องการศึกษาในเวลาเดียวกัน ดังที่ผู้เขียนจะใช้แนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมเป็นกรอบในการขยายพรมแดนความรู้ด้านลาวศึกษาและเวียดนามศึกษาในยุคหลังการปฏิรูประบบเศรษฐกิจ ทั้งสองประเทศต่างมีลักษณะเฉพาะและบริบทที่แตกต่างจากประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้แนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมสามารถสร้างคำอธิบายการปรับตัว การดำรงอยู่ และการไม่เปลี่ยนผ่านของพรรคคอมมิวนิสต์ของทั้งสองประเทศ

แนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมกับการศึกษาสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและเวียดนาม

อุดมการณ์มาร์กซ์ – เลนินในสปป.ลาวและเวียดนามนั้นมีลักษณะเฉพาะที่เป็นการผสมผสานระหว่างอุดมการณ์ชาตินิยมและลัทธิบูชาผู้นำ เนื่องจากอุดมการณ์นี้เป็นมรดกทางการเมืองของขบวนการชาตินิยมของทั้งสองประเทศที่ต่อสู้เคียงบ่าเคียงไหล่ตั้งแต่ยุคอาณานิคมฝรั่งเศสจนถึงยุคจักรวรรดินิยมอเมริกา¹² ดังนั้นพรรคคอมมิวนิสต์ของทั้งสองประเทศ ไม่ว่าจะเป็นพรรคประชาชนปฏิวัติลาว (The Lao People's Revolutionary Party) และพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม (The Vietnamese Communist Party) จึงเปรียบเสมือนกับผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของขบวนการชาตินิยมและผู้นำมวลชนที่ยังคงครองอำนาจนำทางการเมืองจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ทั้งสองประเทศยังคงอยู่สถานะก้ำกึ่งไม่เข้าค่ายไม่ออก (Dilemma) ที่เกิดขึ้นหลังจากการปฏิรูประบบเศรษฐกิจ ค.ศ. 1986¹³ และการขยายอิทธิพลของประชาคมระหว่างประเทศที่มาพร้อมกับบรรทัดฐานการพัฒนาประชาธิปไตยผ่านความช่วยเหลือระหว่างประเทศ ถ้าหากพรรคฯ ให้ความสำคัญกับอุดมการณ์ทางการเมืองมากเกินไป ก็จะไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น แต่ถ้าหากพรรคฯ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าอุดมการณ์ทางการเมือง ก็จะทำให้ความชอบธรรมของพรรครัฐถูกสั่นคลอนจนหมดความชอบธรรมในท้ายที่สุด

เพื่อทำความเข้าใจลักษณะเฉพาะทางอุดมการณ์มาร์กซ์ – เลนินและแนวทางการรักษาอำนาจของพรรครัฐภายใต้สถานะก้ำกึ่งไม่เข้าค่ายไม่ออกนี้ ผู้เขียนเชื่อว่าการศึกษาลงสังคมนิยมของทั้งสองประเทศว่าด้วยเรื่องการเปลี่ยนแปลง การปรับตัวและการดำรงอยู่ของพรรคคอมมิวนิสต์ที่สามารถอธิบายผ่านกรอบหลังสังคมนิยมและอำนาจนิยมแบบยืดหยุ่นในเวลาเดียวกัน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในยุคหลังปฏิรูประบบเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศ – ตามข้อเสนอผู้เขียน – พบว่าทั้งสองประเทศมิได้เปลี่ยนผ่านสู่ระบบทุนนิยมอย่างเต็มตัวจนลดทอนความสำคัญของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ภายในประเทศ ในทางกลับกันทั้ง

¹² ตัวอย่างงานศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองเวียดนามและสปป.ลาวที่กล่าวถึงการก่อตัวของอุดมการณ์มาร์กซ์ – เลนินในการต่อสู้กับอาณานิคมฝรั่งเศส ได้แก่ Stuart-Fox, F. 1997. *History of Laos*. Cambridge: Cambridge University Press และ Vu, T. 2022.

Vietnam's Communist Revolution: The Power and Limits of Ideology. New York: Cambridge University Press

¹³ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิรูปของทั้งสองประเทศมีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยแบ่งออกเป็นปัจจัยภายในประเทศ คือความล้มเหลวของระบบวางแผนจากส่วนกลางของทั้งสองประเทศที่นำไปสู่ปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศ และปัจจัยภายนอกประเทศ คือการยุติความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียต ความตึงเครียดทางเศรษฐกิจดังกล่าว ส่งผลต่อการเปิดประเทศและเปิดรับความช่วยเหลือจากประเทศตะวันตก และประชาคมระหว่างประเทศของทั้งสปป.ลาวและเวียดนามในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภายในประเทศ (Phraxayavong 2009; Ho 2020)

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของทั้งสองประเทศสะท้อนให้เห็นถึง “ระบบสังคมนิยมตลาดโดยรัฐ” (Statist market socialism) (High 2021; Creak and Barney 2018; 2022) ผ่านการพัฒนาที่ชี้นำโดยพรรครัฐ (Party-led development) (Punya and Rehbein 2020) และระบบกลไกตลาดแบบเลนิน (Market Leninism) หรือ ระบบกลไกตลาดบนฐานสังคมนิยม (Socialist – oriented market economy) ที่เป็นการผสมผสานระหว่างระบบกลไกตลาดและประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์แบบเลนิน ดังนั้นพรรครัฐจึงมีอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรและวางแผนพัฒนาระบบเศรษฐกิจทั้งระดับชาติและท้องถิ่นผ่านโครงสร้างการเมืองและการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจ (London 2009; Croissant and Lorenz, 2018; Vu 2022)

แม้ว่าพรรครัฐทั้งในเวียดนามและสปป.ลาวยังคงมีอำนาจในการพัฒนาเศรษฐกิจและการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ในมือ แต่เหตุผลทางเศรษฐกิจอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการสร้างความเชื่อมั่นต่อประชาชน เพราะบ่อยครั้งที่ทั้งสองประเทศพบกับสิ่งท้าทายที่ยากจะแก้ไข เช่น ความยากจน ความเหลื่อมล้ำและการคอร์รัปชัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสปป.ลาวที่มีข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ในฐานะประเทศที่ไม่มีทางออกติดกับทะเลและเป็นประเทศที่เต็มไปด้วยระเบิดตกค้างตั้งแต่ยุคสงครามเย็น (Phraxayavong 2009) พรรครัฐลาวจึงต้องพัฒนาเศรษฐกิจด้วยทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด จนทำให้อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของสปป.ลาวล่าช้ากว่าเวียดนามที่กลายเป็นประเทศที่มีรายได้ปานกลางระดับล่าง (Lower – middle income) (World Bank 2024) จากสิ่งท้าทายที่กล่าวถึงในช่วงต้น พรรครัฐของทั้งสองประเทศจึงต้องเปลี่ยนแปลงแนวทางการรักษาอำนาจของตน โดยในหัวข้อถัดจากนี้ได้แบ่งออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ เช่น การสร้างความชอบธรรมเพื่อรักษาอำนาจของพรรครัฐและการสร้างสถาบันการเมืองที่ทั้งยึดหยุ่นและสร้างความเข้มแข็งแก่อำนาจของพรรครัฐในเวลาเดียวกัน

1) แนวทางการสร้างความชอบธรรมเพื่อรักษาอำนาจของพรรครัฐ

จากการรวบรวมงานศึกษาของนักวิชาการด้านลาวศึกษาและเวียดนามศึกษาพบว่า ในอดีตการสร้าง ความชอบธรรมของพรรครัฐ คือการใช้ระบบสังคมนิยมทางเศรษฐกิจในการกระจายทรัพยากรอย่างเท่าเทียมและอุดมการณ์มาร์กซ์ – เลนินผ่านคำมั่นสัญญาของพรรครัฐในการสร้างสังคมไร้ชนชั้น แต่การปฏิรูประบบเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงกระบวนการดังกล่าว ในเวลานี้พรรครัฐอาศัย 2 เสาหลักในการสร้างความชอบธรรมเพื่อรักษาความเป็นผู้นำมวลชนของพรรครัฐ ได้แก่ เสาหลักอุดมการณ์ และเสาหลักการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมผ่านการกระทำของพรรครัฐ

สำหรับเสาหลักอุดมการณ์ พรรครัฐยังคงให้ความสำคัญกับอุดมการณ์มาร์กซ์ – เลนินผสมกับอุดมการณ์ชาตินิยมและลัทธิบูชาผู้นำ ดังเช่นเวียดนาม การประชุมใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามครั้งที่ 7 ในปี ค.ศ. 1989 พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามประกาศ “แนวคิดโฮจิมินห์” (Ho Chi Minh Thought) ในฐานะอุดมการณ์ทางการของประเทศ โดยนายเหงียน วัน ลินห์ (Nguyễn Văn Linh) อดีตเลขาธิการของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามตีความแนวคิดดังกล่าวว่า เป็นการผสมผสานระหว่างชนชั้นและชาติ อุดมการณ์ชาตินิยมและสากลนิยม ความ

เป็นอิสระของชาติและสังคมนิยม (Vasavakul 1995) ปัจจุบันแนวคิดโฮจิมินห์ยังคงมีบทบาทในฐานะอุดมการณ์และหลักจริยธรรมของสมาชิกพรรครัฐ โดยสังเกตได้จากการประชุมใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์ครั้งที่ 13 ค.ศ. 2021 ที่พรรครัฐเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาประเทศที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางที่สอดคล้องกับแนวคิดโฮจิมินห์ ตลอดจนการสร้างสวัสดิการทางสังคม การปกป้องสิทธิของประชาชน การสร้างสถาบันการเมืองที่มีความเป็นนิติรัฐและการสร้างความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นในสังคม (Phuc 2021)

เช่นเดียวกับสปป.ลาว ที่พรรคประชาชนปฏิวัติลาวกล่าวถึง “แนวคิดโกสอน พมวิหาน” (Kaysone Phomvihane Thoughts) ในการประชุมใหญ่ศูนย์กลางพรรคประชาชนปฏิวัติลาวครั้งที่ 10 ค.ศ. 2016 ในฐานะที่เป็นแนวทางการดำเนินงานของพรรครัฐ ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่พรรครัฐนำแนวคิดของอดีตผู้นำทางการเมืองเพื่อสร้างความชอบธรรมแก่ตนเอง¹⁴ โดยพรรครัฐได้กล่าวถึงคุณูปการของโกสอน พมวิหานที่นอกเหนือไปจากการต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราชและสร้างชาติแล้ว เขายังศึกษาอุดมการณ์มาร์กซ์ – เลนินอย่างถ่องแท้ และนำอุดมการณ์ดังกล่าวมาปฏิบัติใช้ในประเทศ แนวคิดดังกล่าวถูกวิเคราะห์ในงานศึกษาของโนริฮิโกะ ยามาตะ (Norihiko Yamada) (2018) โดยเขาเสนอว่า แนวคิดนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของพรรคในการ “อุดช่องว่าง” ที่แตกต่างระหว่างเป้าหมายการพัฒนาของประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจและอุดมคติแบบสังคมนิยม (Yamada 2018) นอกจากนี้แนวคิดของผู้นำขบวนการชาตินิยมยังถูกยึดโยงกับจารีตดั้งเดิมของทั้งสองประเทศ ดังเช่น ความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาของโกสอน พมวิหาน และการสนับสนุนแนวคิดผู้ปกครองที่ดีของลัทธิขงจื้อโดยโฮจิมินห์ (Croissant and Lorenz 2018; Thammavong 2019) การสนับสนุนจารีตดั้งเดิมที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคมยังคงยึดโยงอยู่กับผู้นำและจริยธรรมของพรรคคอมมิวนิสต์ในการปกครองประเทศ

อย่างไรก็ตามการศึกษาอุดมการณ์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำความเข้าใจการดำรงอยู่ของระบอบสังคมนิยมพรรคเดียวได้ พรรคคอมมิวนิสต์ยังคงต้องพึ่งพิงอาศัยอีกหนึ่งเสาหลัก คือการสร้างความชอบธรรมที่ยึดโยงกับความสามารถในการกระทำ (Performance-based legitimation) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชน ตลอดจนการพัฒนาประเทศในภาพรวม เสาหลักนี้เป็นเสาหลักที่มีความโดดเด่นในยุคหลังการปฏิรูประบบเศรษฐกิจ เพราะหากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมีความเจริญเติบโต พรรครัฐของทั้งสองประเทศมักอ้างว่าเป็นเพราะความสามารถของพรรครัฐในการขับเคลื่อนการพัฒนาและเสถียรภาพทางการเมืองภายใต้ระบบพรรคเดียว นอกจากนี้พรรครัฐยังอ้างถึงสิ่งท้าทายจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งสิ่งท้าทายใหม่ ๆ เพื่อรักษาอำนาจของพรรครัฐในฐานะผู้นำมวลชนในการต่อสู้กับสิ่งท้าทายเหล่านี้ (Thayer 2010; Hiep 2012; Creak, 2011; 2014)

สำหรับตัวอย่างการสร้างความชอบธรรมที่ยึดโยงกับความสามารถในการปฏิบัติงานสังเกตได้จากการประชุมครั้งใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์ที่จัดขึ้นทุก ๆ 5 ปี ผู้นำพรรคฯ มักกล่าวสุนทรพจน์เกี่ยวกับคุณูปการของพรรคฯและอดีตขบวนการชาตินิยม ผลสำเร็จด้านการพัฒนา

¹⁴ ในอดีตพรรครัฐมองว่า การยึดติดกับแนวคิดของใครคนหนึ่งอาจจะส่งผลเสียต่อพรรคฯและตัวโกสอน พมวิหานเองไม่ต้องการให้ตัวเขาเองถูกบูชาเทิดทูน (Yamada 2018)

ประเทศโดยการวางแผนของรัฐ สิ่งท้าทายด้านการพัฒนาทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ เป้าหมายการพัฒนาของพรรคฯ ที่ต้องการบรรลุทั้งเป้าหมายระยะยาวและระยะสั้น และค้ำประกันสัญญาของสมาชิกพรรคฯ ทั้งการต่อสู้กับสิ่งท้าทายและการพัฒนาเพื่อบรรลุเป้าหมาย (Thayer 1987; Sayalath and Creak 2016; Mocci 2016) ซึ่งผลที่ตามมาของการประชุมพรรคฯ คือ แนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุมในมิติการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองภายในประเทศในระยะเวลา 5 ปี การพัฒนาดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาที่ชี้นำโดยพรรครัฐ (Party-led development) โดยปัจจุบันเป้าหมายสูงสุดที่ทั้งสองประเทศต้องการจะบรรลุ ได้แก่ เป้าหมายการหลุดพ้นจากสถานะด้อยพัฒนาก่อนปี ค.ศ. 2020 ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว (ก่อนที่เลื่อนการบรรลุเป้าหมายดังกล่าวเป็นปี 2024 และ 2026 ตามลำดับ) (Pak Pasaxon Pativad Lao 2016) และเป้าหมายการพัฒนาจากประเทศรายได้ปานกลางในระดับต่ำเป็นประเทศรายได้ปานกลางในระดับสูงก่อน ค.ศ. 2030 ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม (Communist Review 2021)

2) การศึกษาการปรับตัวและความยืดหยุ่นของสถาบันการเมืองในสปป.ลาวและเวียดนาม

ส่วนงานศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวและความยืดหยุ่นของสถาบันการเมืองในยุคหลังปฏิรูประบบเศรษฐกิจ พบว่า พรรคคอมมิวนิสต์ปรับโครงสร้างสถาบันการเมืองเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สร้างเสถียรภาพทางการเมือง ควบคุมกลุ่มทางสังคมและสร้างความชอบธรรมระดับนานาชาติในเวลาเดียวกัน ดังที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้ อิทธิพลของประชาคมระหว่างประเทศทำให้ทั้งสปป.ลาวและเวียดนามเปิดรับบรรทัดฐานการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ด้วยการปฏิรูปสถาบันการเมืองผ่านหลักการแบ่งแยกอำนาจ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านการเลือกตั้งสมาชิกสภาแห่งชาติและสภาจังหวัด หลักธรรมาภิบาลผ่านการต่อต้านคอร์รัปชันและการปฏิรูประบบการบริหารจัดการสาธารณะ การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ และการร่วมเป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลกของทั้งสองประเทศ (Soukamneuth 2006; Phraxayavong 2009; Thayer 2010; Croissant and Lorenz 2018)

ในสปป.ลาวงานศึกษาของจ๋อ หยีน หล่าย (Kyaw Yin Hlaing) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของอำนาจรัฐและสถาบันการเมืองตลอดระยะเวลา 15 ปี (ค.ศ. 1975 – 2005) ที่แม้ว่าอำนาจรัฐของสปป.ลาว (ที่อยู่ในมือของพรรคคอมมิวนิสต์) เป็น “รัฐที่มีสมรรถนะอ่อนแอ” (Weak state capacity) เพราะขาดสมรรถนะในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจให้บรรลุเป้าหมาย แต่พรรครัฐลาวยังคงเน้นย้ำถึงความเป็นผู้นำทุกภาคส่วนในการพัฒนาประเทศและใช้อำนาจรัฐผ่านสถาบันทางการเมืองที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของพรรครัฐ (Kyaw Yin Hlaing 2006) นอกจากนี้งานศึกษาของบุนลอน สุกกำเนิด (Bounlohn Soukamneuth) (2006) ที่ศึกษาการเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจและการเมืองของสปป.ลาว โดยเขากล่าวถึงการปฏิรูปการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1991 ที่ใช้หลักการแบ่งแยกอำนาจเพื่อสร้างเสถียรภาพทางการเมือง ตลอดจนการปฏิรูปการเมืองผ่านการปฏิรูปธรรมาภิบาลและการบริหารกิจการสาธารณะ

(Governance and Public Administration Reform) ที่ได้รับการสนับสนุนโดยประชาคมระหว่างประเทศ ด้วยเหตุนี้พรรครัฐกำหนดให้มีการเลือกตั้ง เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวลาวที่มีสิทธิเลือกตั้งเลือกสมาชิกสภาแห่งชาติและแขวง (จังหวัด) ที่จัดขึ้นทุก 5 ปี ซึ่งผู้สมัครรับเลือกตั้งส่วนใหญ่มักเป็นตัวแทนจากพรรคประชาชนปฏิวัติลาว (Soukamneuth 2006)

สำหรับเวียดนามงานศึกษาของ ทวีพร วาสวกุล (Thaveeporn Vasavakul) ศึกษาพลวัตการสร้างความปลอดภัยของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามพบว่า ในรัฐธรรมนูญปีค.ศ. 1980 มีเพียงแค่พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามที่เป็นผู้นำของทุกภาคส่วน ทว่าหลังการปฏิรูประบบเศรษฐกิจได้ส่งผลต่อการร่างรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1992 ที่สร้างสถาบันการเมืองตามหลักการแบ่งแยกอำนาจ รวมทั้งมีการจัดตั้งรัฐบาลและปรับโครงสร้างการเมืองระดับท้องถิ่นผ่านสภาประชาชนระดับท้องถิ่น (Vasavakul 1995) เช่นเดียวกับคาร์ล ธีเยอร์ (Carlyle Thayer) ที่กล่าวถึงการปฏิรูปทางการเมืองของเวียดนามที่ให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรมแบบสังคมนิยม (Socialist rule of law) ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านการเลือกตั้งสภาแห่งชาติและการเลือกตั้งสภาจังหวัด ทว่ากระบวนการคัดเลือกผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งมาจากแนวร่วมชาวเวียดนามหรือสถาบันเพื่อปกป้องปิตุภูมิ (The Vietnam Fatherland Front)¹⁵ (Thayer 2010) จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าแนวทางการปฏิรูปทางการเมืองนี้ส่งผลต่อการสร้างความชอบธรรมของพรรครัฐด้วยการบรรลุปรรทัดฐานการเมืองระหว่างประเทศและการรักษาอำนาจของตนเองให้มั่นคงในเวลาเดียวกัน

แม้ว่าการปฏิรูประบบการเมืองของทั้งสองประเทศยังคงรักษาโครงสร้างการเมืองแบบทวิลักษณ์อย่างเหนียวแน่น แต่ทั้งสองประเทศกลับมีความแตกต่างเรื่องการเมืองและการถ่วงดุลอำนาจ ในสปป.ลาว เลขาธิการพรรคและประธานประเทศมักดำรงตำแหน่งโดยบุคคลคนเดียวกัน จึงสะท้อนให้เห็นภาพของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างสภาแห่งชาติ รัฐบาลลาวและพรรครัฐ ในขณะที่เวียดนามนั้นสะท้อนให้เห็นถึงภาวะผู้นำร่วม (Collective leadership) จากผู้นำทางการเมืองที่มีการแบ่งอำนาจแบบสามขั้ว (Power troika) เนื่องจากบุคคลที่ดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรค นายกรัฐมนตรีและประธานประเทศไม่ได้เป็นบุคคลคนเดียวกัน ลักษณะที่แตกต่างอีกประการหนึ่ง คือ ความเป็นอิสระของสภาแห่งชาติในเวียดนามที่มีอำนาจอิสระในการออกกฎหมายและมีบทบาทสำคัญในการตั้งคำถามและยุติโครงการพัฒนาที่เสนอโดยรัฐบาล เช่น ในปี ค.ศ. 2006 สภาแห่งชาติคัดค้านโครงการรถไฟความเร็วสูงที่เชื่อมโยงระหว่างนครโฮจิมินห์และกรุงฮานอยของรัฐบาลเวียดนาม ซึ่งโครงการนี้มีมูลค่าการลงทุนกว่า 56 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ (Croissant and Lorenz 2018)

นอกจากนี้สถาบันการเมืองที่ทำหน้าที่ควบคุมกลุ่มทางสังคมของสปป.ลาวและเวียดนามยังมีกลไกในการควบคุมและตอบสนองความต้องการของกลุ่มทางสังคมที่ต่างกันไป สำหรับช็อง เบิร์ก (2015) กลุ่มทางสังคมที่สำคัญ ได้แก่ ชนชั้นกลาง ปัญญาชนและภาคประชาสังคม กลุ่มเหล่านี้มักถูกจับตามองในฐานะตัวแปรที่มีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (จาก

¹⁵ สามารถอ่านงานศึกษาเกี่ยวกับการเลือกตั้งในเวียดนามเพิ่มเติมได้ที่ Schuler, P. (2021). *United Front: Projecting Solidarity through Deliberation in Vietnam's Single-party Legislature*. Stanford: Stanford University Press.

สังคมนิยมสู่รูปแบบอื่น) หากพรรครัฐล้มเหลวในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นพรรครัฐของทั้งเวียดนามและสปป.ลาวยังคงรักษากลไกการควบคุม สอดส่องและปราบปรามผ่านการแทรกซึมขององค์กรพรรครัฐในระดับท้องถิ่นและการก่อตั้งองค์กรมวลชนเพื่อแทรกซึมกลุ่มทางสังคมและกลุ่มอาชีพภายใต้โครงสร้างการเมืองแบบพรรคเดียว หากพิจารณาความแตกต่างของทั้งสองประเทศกลับพบว่า พรรครัฐเวียดนามมีท่าทีที่โอนอ่อนผ่อนปรนกับกลุ่มทางสังคมมากกว่าพรรครัฐสปป.ลาว ดังที่ปรากฏในงานศึกษาของเบนเนดิกต์ เคิร์กฟลีต (Benedict J. Tria Kerkvliet) (2019) ที่เสนอแนวทางสามประการในการรับมือกับการวิพากษ์วิจารณ์ของประชาชนที่มีต่อพรรครัฐเวียดนาม ได้แก่ การตอบโต้ (Responsive) ความอดทนอดกลั้น (Toleration) และการปราบปราม (Repression) จึงทำให้พรรครัฐของเวียดนามถูกขนานนามในงานศึกษาของเคิร์กฟลีตว่าเป็น “พรรครัฐที่เน้นการตอบโต้และการปราบปราม” (Responsive and repressive party-state) ที่พรรครัฐรับฟังและอดทนอดกลั้นต่อการวิพากษ์วิจารณ์และการแสดงออกทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะของชาวเวียดนามได้ในระดับหนึ่ง ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนชั้นทางเศรษฐกิจกับพรรครัฐปรากฏในงานศึกษาของ สุภลักษณ์ กาญจนขุนดี และ มุกดา ประทีปวิณะวงศ์ (2023) ที่กล่าวถึงการปฏิรูประบบเศรษฐกิจในเวียดนาม ได้นำไปสู่ชนชั้นทางเศรษฐกิจใหม่ที่อาศัยอำนาจรัฐในการสะสมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่าเป็นปรปักษ์กับรัฐ

สำหรับสปป.ลาวพรรครัฐยังคงควบคุมและติดตามการเคลื่อนไหวของกลุ่มทางสังคมอย่างเข้มงวด เช่น งานศึกษาของโรเบร์โต เบลโลนี (Roberto Belloni) เกี่ยวกับคำร่ำว่าด้วยการสมาคมของสปป.ลาวที่กำหนดให้องค์กรมวลชน (Mass organization) และองค์กรไม่แสวงหากำไร (Non-Profit Association) เป็นหนึ่งในกลไกของรัฐในการขับเคลื่อนการพัฒนามากกว่าการเป็นกระบอกเสียงของการพัฒนาประชาธิปไตย (Belloni 2014) ส่วนกลุ่มทางสังคมที่วิพากษ์วิจารณ์นโยบายของพรรครัฐ ล้วนถูกปราบปราม จับกุมและลงโทษด้วยการจำคุก ดังที่เอียน บาร์ด (Ian Baird) ได้รวบรวมกรณีศึกษาการปราบปรามของรัฐบาลลาวต่อกลุ่มทางสังคมที่ชุมนุมประท้วงรัฐบาลลาวในอดีต เช่น กลุ่มขบวนการนักศึกษาในปีค.ศ. 1999 และ ค.ศ. 2009 หรือแม้กระทั่งการถูกบังคับให้สูญหายของสมบัด สมพอน นักพัฒนาเอกชนที่หายตัวอย่างลึกลับตั้งแต่ค.ศ. 2012 โดยบาร์ดตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการอำพราง ปกปิดและบิดเบือนข้อมูลในสื่อสาธารณะของรัฐบาลลาว ที่ทำให้การบังคับให้สูญหายของสมบัด สมพอนกลายเป็นประเด็นส่วนตัวหรือประเด็นทางธุรกิจ ทั้ง ๆ ที่ตัวสมบัดเองไม่เคยเกี่ยวข้องกับเรื่องธุรกิจมาก่อน (Baird 2018) อีกหนึ่งข้อเสนอที่น่าสนใจในประเด็นการเรียกร้องของประชาชนปรากฏในงานศึกษาของบอยเกอ เรห์ไบน์ (Boike Rehbein) เขาเสนอว่าพรรครัฐยังคงมีความสำคัญในการตอบสนองความต้องการของประชาชน ดังนั้นกลุ่มทางสังคมบางกลุ่มใช้กลไกของพรรคคอมมิวนิสต์ในการเรียกร้องผลประโยชน์มากกว่าองค์กรไม่แสวงหากำไร เช่น การเรียกร้องผลประโยชน์จากนายบ้าน (Village head man) เพราะพวกเขาเชื่อว่านายบ้านจะนำเรื่องที่เรียกร้องไปรายงานแก่ตัวแทนของพรรครัฐในระดับท้องถิ่น (Rehbein 2016)

กลไกการควบคุม สอดส่อง และปราบปรามที่เกิดขึ้นในเวียดนามและสปป.ลาวนั้น ได้นำไปสู่การตั้งคำถามของประชาคมระหว่างประเทศในประเด็นเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบังคับให้สูญหายของสมบัต สมพอน ซึ่งกลายเป็นประเด็นที่ถูกตั้งกระทู้ถามบ่อยครั้งจากประชาคมระหว่างประเทศ (Creak 2014; Baird 2018; Sims 2021) แต่ก็มีได้ สันคลอนอำนาจรัฐในการพัฒนาเศรษฐกิจและควบคุมทางสังคมได้ เพราะประชาคมระหว่างประเทศเองให้ความสำคัญกับหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในและยังคงให้ความช่วยเหลือด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่อง (Punya 2019)

ในทางตรงกันข้ามสิ่งที่ท้าทายรูปแบบใหม่ของพรรครัฐล้วนมาจากปัญหาการคอร์รัปชันและระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นภายในพรรคมากกว่า ดังที่ เตือง วู (Tuong Vu) ขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับสิ่งที่ท้าทายสำหรับพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามคือ การคอร์รัปชันผ่านระบบอุปถัมภ์และเส้นสายของสมาชิกพรรคในการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจและการเมือง จนก่อให้เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวกภายในพรรคคอมมิวนิสต์เสียเอง สภาวะการณ์เช่นนี้กลายเป็นภัยคุกคามสำหรับเอกภาพของพรรคและสามารถนำไปสู่สถานะผู้ร่อนของสถาบันการเมืองในท้ายที่สุด (Vu 2022) อีกหนึ่งสิ่งที่ท้าทายคือปัญหาในระดับโลกที่นับวันยิ่งมีความผันผวนและยุ่งเหยิง เช่น ปัญหาโรคระบาด ความเหลื่อมล้ำและสิทธิมนุษยชน ตลอดจนการพัฒนาของเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารที่ส่งอิทธิพลต่อการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนในหลายประเทศ รวมทั้งในประเทศสังคมนิยมอย่างเวียดนามและสปป.ลาวเอง ก็มีการก่อตัวขอขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนในเครือข่ายสังคมออนไลน์ พรรคคอมมิวนิสต์จะปรับตัวอย่างไรเพื่อรักษาอำนาจของตนภายใต้สถานการณ์ที่ยุ่งเหยิงนี้? การเกิดขึ้นของปัญหาในระดับโลกและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารสามารถนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในประเทศสังคมนิยมได้หรือไม่? สุดท้ายแล้วอุดมการณ์มาร์กซ์ – เลนิน หรือแม้กระทั่งคำมั่นสัญญาที่จะสร้างสังคมไร้ชนชั้นในประเทศสังคมนิยมยังคงมีความหมายในการพัฒนาในประเทศเหล่านี้หรือไม่? หรือในเมื่อสถานการณ์โลกช่างยุ่งเหยิงมากนัก พรรคคอมมิวนิสต์อาจจะกลับมาใช้จริยธรรมแบบพึ่งพาตนเอง (Subsistence ethic)¹⁶ อีกครั้งดังที่เคยเกิดขึ้นในยุคก่อนปฏิรูประบบเศรษฐกิจก็เป็นไปได้

คำถามเหล่านี้สามารถพิสูจน์ได้ว่า การศึกษาหลังสังคมนิยมยังไม่ถึงจุดอิ่มตัวเสียทีเดียว ในทางกลับกันสิ่งที่ท้าทายที่เกิดขึ้น สามารถสร้างชุดคำอธิบายใหม่ ๆ เพื่อทำความเข้าใจประเทศอดีตสังคมนิยมและสังคมนิยมที่มีความหลากหลาย ไม่มีคำตอบตายตัว และไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับประเทศเหล่านี้ผ่านทฤษฎีขนาดใหญ่เพียงอย่างเดียว ดังที่ โยเวิร์ต เวียร์ดาร์ ทิ้งท้ายในงานเขียนด้วยบทสนทนาระหว่างเขากับนายวาตสลัฟ ฮาแวล (Vaclav Havel) อดีตประธานาธิบดีเชโกสโลวาเกีย นายฮาแวลกล่าวถึงช่วงเวลาแห่งการปฏิวัติกำมะยี่ ค.ศ. 1989 ที่เขาพยายามสร้างยุทธวิธีทางการเมืองในการปฏิวัติจากระบบคอมมิวนิสต์สู่ประชาธิปไตยและค้นหาแนวทางการสร้างประชาธิปไตยหลังจากการปฏิวัติสำเร็จด้วยการอ่านหนังสือของไอ’ดอนเนล, ชมิตเทอร์ และ ไวท์เฮด เรื่อง Transition from Authoritarianism

¹⁶ ดูตัวอย่างข้อถกเถียงเกี่ยวกับจริยธรรมแบบพึ่งพาตนเองได้ที่ Rehbein, B. (2021). Laos in 2021: One More Return to the Subsistence Ethic? *Asian Survey*. 62(1), 145-152

หลังจากที่ได้ยินแบบนั้นเวียร์ดาได้แสดงความคิดเห็นเชิงบวกว่า “ช่างโชคดีเสียจริง ที่คุณสามารถสร้างประชาธิปไตยในประเทศคุณได้สำเร็จ” แต่นายฮาเว็คกลับตอบว่า “เราไม่เจอสิ่งที่เรามองหาในหนังสือเล่มนั้นหรอก ในท้ายที่สุดเราต้องสร้างแนวทางแบบของเราอยู่ดี” (Wiarda 2001)

บทสรุป

การปฏิรูประบบเศรษฐกิจและการล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ในประเทศ(อดีต)นิยมในยุคปลายสงครามเย็น ถือเป็นจุดเริ่มต้นของแนววิเคราะห์หลังสังคมนิยม (Post-socialism) หรือ หลังคอมมิวนิสต์ (Post-communism) โดยนักรัฐศาสตร์การเมืองเปรียบเทียบศึกษาประเทศเหล่านี้เพื่อค้นหาตัวแบบเพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมือง จนนำไปสู่กระแสการเปลี่ยนผ่านและการสร้าง(ประชาธิปไตย)ให้เข้มแข็ง โดยเชื่อหลักความเป็นสากลและการเปลี่ยนแปลงเชิงเดียว คือจากเบ็ดเสร็จนิยมสู่ประชาธิปไตยและจากสังคมนิยมสู่ทุนนิยม ดังนั้นการศึกษากลุ่มนี้เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงในประเทศยุโรปตะวันออกนั้น ไม่ต่างอะไรกับประเทศยุโรปทางตอนใต้และละตินอเมริกา อย่างไรก็ตามแนวทางการศึกษาดังกล่าวได้รับการโต้แย้งโดยนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ในยุโรปตะวันออก โดยพวกเขาเชื่อเรื่องความหลากหลายและเอกลักษณ์เฉพาะของประเทศเหล่านี้มากกว่าความเป็นสากล จนนำไปสู่กระแสการศึกษาที่เน้นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมและผลพวงของการเปลี่ยนแปลงของประเทศเหล่านี้ นอกจากนี้ยังมีกระแสการศึกษาประเทศสังคมนิยมที่หลงเหลืออยู่ อย่างคิวบา จีน เกาหลีเหนือ เวียดนามและสปป.ลาว ที่ทั้ง 5 ประเทศต่างมีประสบการณ์เกี่ยวกับการปฏิรูประบบเศรษฐกิจที่สามารถสั่นคลอนอำนาจรัฐ ดังนั้นกระแสการศึกษาประเทศเหล่านี้จึงให้ความสำคัญกับการปรับตัวและความยืดหยุ่นของพรรครัฐ ในการรักษาอำนาจภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาที่คล้ายคลึงกับแนวศึกษาอำนาจนิยมแบบยืดหยุ่น ทว่าแนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมให้ความสำคัญกับตัวแปรอุดมการณ์มาร์กซ์ – เลนินที่เป็นมรดกทางการเมืองและยังคงมีบทบาทในประเทศสังคมนิยม เมื่อนำแนววิเคราะห์หลังสังคมนิยมใช้อธิบายการปรับตัวและความยืดหยุ่นทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์ลาวและเวียดนามในยุคหลังปฏิรูประบบเศรษฐกิจใน ปีค.ศ. 1986 พบว่า สภาวะหลังสังคมนิยมของทั้งสองประเทศมีลักษณะเฉพาะ ที่เน้นย้ำให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของอำนาจรัฐมากกว่าการมุ่งหน้าสู่ระบบทุนนิยม แต่การปฏิรูประบบเศรษฐกิจส่งผลให้ทั้งสองประเทศเกิดสภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก ด้วยเหตุนี้ทั้งสองประเทศจึงให้ความสำคัญกับลัทธิบูชาผู้นำด้วยการสร้างความชอบธรรมผ่านแนวคิดของรัฐบุรุษทางการเมืองอย่างโฮจิมินห์และไกสอน พมวิหาน และการพัฒนาภายในประเทศ อีกทั้งยังปรับสถาบันการเมืองที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานการพัฒนาระหว่างประเทศและรักษาอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์ในฐานะ “ผู้นำมวลชน” ให้ดำรงอยู่ตราบนานเท่านาน

References

- Almond, Gabriel, and Laura Roselle. 1993. "Model Fitting in Communist Studies." In *Post-Communist Studies and Political Science: Methodology and Empirical Theory in Sovietology*, by Frederic J, Jr. Fleron and Erik P Hoffmann, 27-75. Boulder, CO: Westview Press.
- Baird, Ian G. 2018. "Party, State and the Control of Information in the Lao People's Democratic Republic: Secrecy, Falsification and Denial." *Journal of Contemporary Asia* 48, no. 5 (2018): 739–60.
<https://doi.org/10.1080/00472336.2018.1451552>.
- Basedau, Matthias and Köllner, Patrick. 2007. Area studies, comparative area studies, and the study of politics: Context, substance, and methodological challenges. *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft* 1: 105-124.
<https://doi.org/10.1007/s12286-007-0009-3>.
- Bolesta, Andrzej. 2015. *China and Post - Socialist Development*. Bristol: Policy Press.
- Bouté, Vanina, and Pholsena, Vattana. 2017. Introduction. In Vanina Bouté and Vattana Pholsena (Eds.), *Changing Lives in Laos: Society, Politics, and Culture in a Post-Socialist State*. Singapore: NUS Press.
- Bova, Russell. "Political Dynamics of the Post-Communist Transition: A Comparative Perspective." *World Politics* 44, no. 1 (1991): 113–38.
<https://doi.org/10.2307/2010425>.
- Breslauer, George W. 2023. *The Rise and Demise of World Communism*. Oxford University Press.
- Brown, Archie. 2009. *The Rise and the Fall of Communism*. New York: HarperCollins.
- Bunce, Valerie. "Should Transitologists Be Grounded?" *Slavic Review* 54, no. 1 (1995): 111–27. <https://doi.org/10.2307/2501122>.
- Bunce, Valerie. 1999. "The Political Economy of Postsocialism." *Slavic Review* 58 (4): 756-93. <https://doi.org/10.2307/2697198>.
- Clark, Terry D. 2002. *Beyond Post-communist Studies: Political Science and the New Democracies of Europe*. New York: Routledge.
- Creak, Simon, and Keith Barney. 2018. "Conceptualising Party-State Governance and Rule in Laos." *Journal of Contemporary Asia* 48 (5): 693-716.
<https://doi.org/10.1080/00472336.2018.1494849>.
- Creak, Simon, and Keith Barney. 2022. "The Role of "Resources" in Regime Durability in Laos: The Political Economy of Statist Market Socialism." *Communist and Post-Communist Studies* 55 (4): 35-58.
<https://doi.org/10.1525/cpcs.2022.1713051>.
- Creak, Simon. "Laos in 2013: International Controversies, Economic Concerns and the Post-Socialist Rhetoric of Rule." *Southeast Asian Affairs* 2014, no. 1 (2014): 149-71. <https://muse.jhu.edu/article/552391>.
- Creak, Simon. 2011. "Laos: Cerebrations and Development Debates." *Southeast Asian Affairs* 2011 (1): 105–28. <https://www.jstor.org/stable/41418640>.

- Croissant, Aurel, and Philip Lorenz. 2018. *Comparative Politics of Southeast Asia: An Introduction to Governments and Political Regimes*. Cham: Springer.
- Dimitrov, Martin K. 2014. "Understanding Communist Collapse and Resilience." In *Why communism did not collapse : understanding authoritarian regime resilience in Asia and Europe* , by Martin K Dimitrov, 3-39. New York: Cambridge University Press.
- Dimitrov, Martin K. 2023. *Dictatorship and Information: Authoritarian Regime Resilience in Communist Europe and China*. New York: Oxford University Press.
- Drachewych, Oleksa. 2019. *The Communist International, Anti-Imperialism and Racial Equality in British Dominions*. New York: Routledge.
- Dukalskis, Alexander, and Johannes Gerschewski. 2020. "Adapting or Freezing? Ideological Reactions of Communist Regimes to a Post-Communist World." *Government and Opposition* 55 (3): 511–32.
<https://doi.org/10.1017/gov.2018.40>.
- Evans, Grant. 1995. *Lao peasants under socialism and post-socialism*. Chiang Mai: Silkworm Book.
- Fortescue, Stephen. 1986. *The Communist Party and Soviet Science*. London: The Macmillan Press.
- Funder, Anna. 2000. *Stasiland: Stories from behind the Berlin wall*. New York: Harper Perennial.
- Gans - Morse, Jordan. 2004. "Searching for Transitologists: Contemporary Theories of Post- Communist Transitions and the Myth of a Dominant Paradigm." *Post-Soviet Affairs* 320-49. <https://doi.org/10.2747/1060-586X.20.4.320>.
- Ganjanakhundee, Supalak ,and Mugda Prattheepwatanawong. 2023. "Vietnam's Elite Politics and New Challenges in a Disruptive World." *Journal of Social Sciences* 185-210. <https://doi.org/10.61462/cujss.v53i1.1488>.
- Geddes, Barbara. 1999. "What Do We Know About Democratization After Twenty Years?" *Annual Review of Political Science* 2 (1): 115-44.
<https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.2.1.115>.
- Gerschewski , Johannes. 2013. "The Three Pillars of Stability: Legitimation, Repression, and Co-optation in Autocratic Regimes." *Democratization* 20 (1): 13-38. <https://doi.org/10.1080/13510347.2013.738860>.
- Gerschewski, Johannes . 2023. *The Two Logics of Autocratic Rule*. New York: Cambridge University Press.
- Hann, C M. 1993. "Introduction: Social Anthropology and Socialism." In *Socialism: Ideals, ideologies, and local practice*, by C M Hann, 1-31. Oxon: Routledge.
- Hiep, Le Hong. 2012. "Performance-based Legitimacy: The Case of the Communist Party of Vietnam and "Doi Moi."." *Contemporary Southeast Asia* 34 (2): 145-72. <https://www.jstor.org/stable/41756339>.
- High, Holly. 2021. *Projectland: Life in a Lao Socialist Model Village*. Honolulu: University of Hawai'i Press.

- Hlaing, Kyaw Yin. 2006. "Laos: The State of the State." *Southeast Asian Affairs* 129–47. <https://muse.jhu.edu/article/399604>.
- Ho, Viet Hahn. 2020. "‘Doi Moi’ in Vietnam and Some Suggestions." *Asian Journal of Peacebuilding* 8 (1): 173–85. <https://doi.org/10.18588/202005.00a101>.
- Hoffmann, Erik P. 1984. "The Evolution of the Soviet Political System." *Proceeding of the Academy of Political Science* 1-13.
- Hough, Jerry F, and Merle Fainsod. 1979. *How the Soviet Union is Governed*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Jayanama, Surapong. 2010. *Marx lae sang-khom-ni-yom*. Bangkok: Siam.
- Kabkeo Thammavong. 2019. *Pra-than kai son phom wi han phom 4 dan*. Vientiane: Sam-nak-phim nak pra-phan lao
- Kerkvliet, Benedict J. Tria. 2019. *Speaking Out in Vietnam: Public Politic Criticism in a Communist Party-Ruled Nation*. Ithaca: Cornell University Press.
- Knight, Nick, and Colin Mackerras. 1985. "Introduction: Marx and Europe, Marxism in Asia." In *Marxism in Asia*, by Colin Mackerras and Nick Knight, 1-23. NSW: Croom Helm.
- Kornai, János. 1980. *Economics of Shortage*. Amsterdam: North-Holland.
- Kornai, János. 1992. *The Socialist System: : The Political Economy of Communism*. Oxford: Oxford University Press.
- Kowit Wongsurawat and Wasana Wongsurawat. 2022. *Pra-wat-ti-sat chin lang mao*. Chiang Mai: Silkworm. (in Thai).
- Lenin, Vladimir. 2010. *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism*. Penguin Great Ideas. London, England: Penguin Classics.
- Linz, Juan J, and Alfred Stepan. 1996. *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- London, Jonathan. 2009. "Viet Nam and the Making of Market-Leninism." *The Pacific Review* 22 (3): 375-99. <https://doi.org/10.1080/09512740903068404>.
- Magyar, Bálint, and Bálint Madlovics. 2020. *The Anatomy of Post-Communist Regimes: A Conceptual Framework*. Budapest: Central European University Press.
- Marx, Karl, and Friedrich Engels. 2002. *The Communist Manefesto, tranlated by S. Moore*. In *G.S. Jones (Ed.)*. London: Penguin Books.
- Moore, Barrington. 1950. *Soviet Politics - The Dilemma of Power: The Role of Ideas in Social Change*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Müller, Martin. 2019. "Goodbye, Postsocialism!" *Europe-Asia Studies* 71 (4): 533-50. <https://doi.org/10.1080/09668136.2019.1578337>.
- Pak Pasaxon Pativad Lao. 2016. *Kong Praxum Yai Khang Thee X Khong Pak Pasaxon Pativad Lao*. Vieng Chan: Xam Nak Pim Le Cham Nai Pum Heng Lat. (in Lao).
- Phraxayavong, Viliam. 2009. *History of Aid to Laos: Motivations and Impacts*. Chiang Mai: Silkworm.
- Phuc, Nguyen Xuan. 2021. *Shining Ho Chi Minh's Thought, Morality, and Lifestyle*,

- Arousing, and Realizing the Aspiration for National Prosperity and Well-being* . 8 December. https://www.tapchicongsan.org.vn/web/english/mega-story/-/-/asset_publisher/lc29ulxCb05g/content/shining-ho-chi-minh-s-thought-morality-and-lifestyle-arousing-and-realizing-the-aspiration-for-national-prosperity-and-well-being#.
- Prachyaporn, Vipas. 2015. "Socialism/Postsocialism: A Review of Conceptual Framework and Comparative Ethnography ." *Journal of Sociology and Anthropology* 34 (2): 31-67. (in Thai).
- Punya, Supitcha. 2019. "Restructuring Domestic Institutions: Democratization and Development in Laos." Doctoral dissertation, Humboldt University of Berlin.
- Punya, Supitcha, and Boike Rehbein. 2020. "Sustainable Development Goals under the Party-led Development in Laos." *Journal of Mekong Societies* 16 (1): 89-111.
- Rehbein, Boike. 2007. *Globalization, Culture, and Society in Laos* . New York: Routledge.
- Rehbein, Boike. 2021. "Laos in 2021: One More Return to the Subsistence Ethic?" *Asian Survey* 62 (1): 145-152. <https://doi.org/10.1525/as.2022.62.1.14>.
- Riggs, Jonathan. 2005. *Living with Transition in Laos: Market Intergration in Southeast Asia*. New York: Routledge.
- Saxonberg, Steven, and Jonas Linde. 2003. "Beyond the Transitology–Area Studies Debate." *Problem of Post - Communism* 50 (3): 3-16. <https://doi.org/10.1080/10758216.2003.11656035>.
- Saxonberg, Steven. 2013. *Transitions and Non-Transitions from Communism: Regime Survival in China, Cuba, North Korea, and Vietnam*. New York: Cambridge University Press.
- Schmitter, Phillippe C, and Terry Lynn Karl. 1994. "The Conceptual Travels of Transitologists and Consolidologists: How Far to the East Should They Attempt to Go?" *Slavic Review* 53 (1): 173-85. <https://doi.org/10.2307/2500331>.
- Schuler, Paul. 2021. *United front: Projecting Solidarity through Deliberation in Vietnam's Single-party Legislature*. Stanford: Stanford University Press.
- Sims, Kearnin. 2021. Risk Navigation for Thinking and Working Politically: The Work and Disappearance of Sombath Somphone. *Development Policy Review* 39 (4): 604-20. <https://doi.org/10.1111/dpr.12527>.
- Soukamneuth, Bounlohn. 2006. "The Political Economy of Transition in Laos: From Peripheral Socialism to the Margins of Global Capital." Doctoral dissertation. Faculty of Graduate School, Cornell University. Retrieved August 8, 2015, from Cornell.
- Stuart - Fox, Martin. 1997. *History of Laos*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Surachai Sirikrai. 1999. *Kan phat-tha-na set-tha-kit lae kan mueang khong lao*. Bangkok: Imprint. (in Thai).
- Terry, Sarah Meiklejohn. 1993. "Thinking About Post-Communist Transitions: How

- Different Are They?" *Slavic Review* 52 (2): 333-7.
- Thayer, Carlyle A. 2010. "Political Legitimacy in Vietnam: Challenge and Response." *Politics & Policy* 38: 423–44. <https://doi.org/10.1111/j.1747-1346.2010.00242.x>.
- Vasavakul, Thaveeporn. 1995. "Vietnam: The changing models of legitimation." In *Political legitimacy in Southeast Asia*, by Muthiah Alagappa, 257–89. Stanford: Stanford University Press.
- Verdery, Katherine. 1991. "Theorizing Socialism: A Prologue to the "Transition"." *American Ethnologist* 419-39. <https://www.jstor.org/stable/645587>.
- Verdery, Katherine. 1996. *What Was Socialism and What Comes Next?* New Jersey: Princeton University Press.
- Vu, Tuong. 2022. "Strengths and Vulnerabilities of Surviving Asian Communist Regimes from a Historical, Regional, and Holistic Approach." *Communist and Post-Communist Studies* 55 (4): 8-34. <https://doi.org/10.1525/cpcs.2022.1697969>.
- Vu, Tuong. 2022. *Vietnam's Communist Revolution: The Power and Limits of Ideology*. New York: Cambridge University Press.
- Welsh, Helga A. 379–94. "Political Transition Processes in Central and Eastern Europe." *Comparative Politics* 1994. <https://doi.org/10.2307/422022>.
- Wiarda, Howard J. 2001. "Southern Europe, Eastern Europe, and Comparative Politics: Transitology and the Need for New Theory." *Eastern European Politics and Societies* 15 (3): 485-501. <https://doi.org/10.1177/0888325401015003001>.
- Wittfogel, Karl A. "Oriental Despotism." *Sociologus* 3, no. 2 (1953): 96–108. <https://www.jstor.org/stable/43643798>.
- World Bank. 2024. Overview. Accessed May 22, 2024. <https://www.worldbank.org/en/country/vietnam/overview>.
- Yamada, Norihiko. 2018. "Legitimation of the Lao People's Revolutionary Party: Socialism, Chintanakan Mai (New Thinking) and Reform." *Journal of Contemporary Asia* 48 (5): 717-38. <https://doi.org/10.1080/00472336.2018.1439081>.
- Yang, Guobin. 2016. *The Red Guard Generation and the Political Activism in China*. New York: Columbia University Press.